

Eestirootslane

ESTLANDSSVENSK

Eestirootslaste Kultuuriomavalitsuse häälekandja

4/2025

Estlandssvenskarnas Kulturförvaltningens tidskrift

Aibo
land,

Eestirootslane

ESTLANDSSVENSK

Eestirootslane on Eestirootslaste Kultuuriomavalitsuse ajakiri ja kajastab eestirootsi kultuuri siin- ja sealpool Läänemerd.

Ajakiri ilmub digitaalselt neli korda aastas ja on leitav kodulehel.

Estlandssvensk är Estlands-svenskarnas Kulturförvaltningens tidskrift och återspeglar den estlandssvenska kulturen på båda sidor av Östersjön.

Tidskriften utkommer digitalt fyra gånger om året och finns tillgänglig på hemsidan.

Koduleht/hemsida:

www.visitaiboland.ee

Ajakirjas avaldatud sisu ei tarvitse kajastada kultuuriomavalitsuse seisukohti. Tekstide tõlkimisel on kasutatud tehisintellekti abi.

Innehållet i tidskriften speglar inte alltid kulturförvaltningens ståndpunkter. Texter har översatts med hjälp av artificiell intelligens.

Toimetaja/redaktör:

Jana Stahl

Kujundus/formgivning:

Piret Miina Roberg

Keeletoimetaja:

Margaret Pärli

Kaanefoto/omslagsfoto:

Sandra Urvak

Kaastööd/bidrag:

info@eestirootslane.ee

ISSN 2000-2416

Aiboland,

Ruhnu erinumber

Saabuv aastavahetus ja uue kultuurinõukogu tegevuse algamine toob kaasa uusi mõtteid ja prioriteete järgmise perioodi tööplaanidesse. Enne, kui uutest plaanidest täpsemalt rääkida, on asjakohane heita kiire pilk lõppevale aastale. Oleme õppinud end paremini turundama ja seeläbi on paranenud kogukonna nähtavus. Sellel aastal on ja olid suuremateks üritusteks Eesti Rahva Muuseumis avatud näitus eestirootslastest ja näituse juures toimuvad üritused ja Mardilaat. Lisaks veel rannarootslaste rahvarõivaste raamatu menu, mis täitis olulist tühimikku rannarootslaste ajalugu kajastavas teabes. Eelmisel aastal ilmusid ka mitmed piirkonda tutvustavad teosed, mis on oluline lisa teabe vahendamisel mõlemal pool Läänemerd. Alustati ka kultuuriteekondade väljatöötamisega ja planeeriti järgmised sammud veebiportaali Visitaibolandi lõplikuks valmimiseks järgmisel perioodil. Järgmisel perioodil panustab kultuuriomavalitsus nähtavuse ja koostöö parandamiseks ning eelpool toodule lisaks tähendab see ühiskondliku mõttekoja loomist, et kaasata enam inimesi väljaspool rahvusrühma rannarootsi kultuuriruumi elavdamiseks. Kultuuriomavalitsus jätkab täiendavate vahendite otsimisega, et käivitada pilootprogramm rannarootsi kultuuriruumi käivitamiseks kultuuriruumi erinevates valdkondades.

Soovime kogukondadele Aibolendis toredat jõuluaega ja puhkust, kus aja mahavõtt ei tähenda ainult puhkust, vaid ka loovate mõtete lendu (kui leiad aega puhkamiseks ja akude laadmiseks, siis paratamatult toob see kaasa enda mõtete puhastumise ja setitamise). Anna endale aega loogemiseks!

Runö-specialnummer

Det kommande årsskiftet och inledningen av den nya kulturförvaltningens arbete för med sig nya tankar och prioriteringar i arbetsplanerna för den kommande perioden. Innan vi mer ingående presenterar de nya planerna är det på sin plats att kort blicka tillbaka på det gångna året.

Vi har lärt oss att marknadsföra oss bättre, vilket i sin tur har ökat synligheten för vår gemenskap. Under året har några av de större händelserna varit utställningen om estlandssvenskarna på Estniska Folkkulturcentret och de evenemang som ordnades i anslutning till den, samt Mårtensmarknad. Därtill kan nämnas framgången för boken om estlandssvenskarnas folkdräkter, som fyllde ett viktigt tomrum i den kunskap som förmedlar estlandssvenskarnas historia. Under det gångna året utkom även flera verk som presenterar regionen, vilket är ett värdefullt tillskott i informationsförmedlingen på båda sidor om Östersjön.

Arbetet med att utveckla kulturvägar inleddes, och nästa steg planeras för att färdigställa webbportalen Visitaiboland under den kommande perioden. Under nästa period kommer Estlandssvenskarnas Kulturförvaltning att satsa på ökad synlighet och bättre samarbete. Utöver det ovan nämnda innebär detta även skapandet av en samhällelig tankesmedja, i syfte att engagera fler människor utanför den estlandssvenska folkgruppen i att vitalisera det estlandssvenska kulturrummet. Kulturförvaltningen fortsätter också att söka ytterligare resurser för att starta ett pilotprogram för att aktivera det estlandssvenska kulturrummet inom dess olika verksamhetsområden.

Vi önskar gemenskaperna i Aiboland en trivsamt jultid och en god vila, där tempot sänks inte bara för återhämtningens skull utan också för att ge utrymme åt kreativa tankar. När man ger sig själv tid att vila och ladda batterierna klarnar tankarna och får möjlighet att mogna. Ge dig själv tid att bara vara!

Aibokad
Mardilaadal

4–7

Aibobor
på Mårtensmarknaden

Stick-talko
Ruhnus

8–9

Stick-talko
på Runö

Puupakust
sai Ruhnu tool

10–11

En trästock blev
en Runöstol

Peter Ulase tool
Eesti Rahva Muuseumis

12–14

Stol av Peter Ulas
i Estlands Nationalmuseum

Kultuurinõukogu seitsmenda
koosseisu valimistulemused

15

Valresultaten för Estlands-
svenskarnas Kulturförvaltning

Tosin aastat
Ruhnu viiulilaagrit

16–19

Tolv år av
fiolläger på Runö

Pass-mjul ja
leik-mjul Ruhnus

20–23

Pass mjul och
leik mjul på Runö

Ruhnu
matusekombed

24–27

Begravningssed
på Runö

Pastor Sven Danellile
pühendatud päev Noarootsis

28–31

En dag tillägnad pastor
Sven Danell i Nuckö

Rannarootsi muuseumi
aasta 2025

32–39

Aibolands museums
år 2025

Raamatuesitlus Viimsi
Rannarahva Muuseumis

40–41

Bokpresentation på
Rannarahva Museum i Viimsi

Minu esimesed
jõulud Rootsis

42–43

Mina första jul i Sverige

Ternes-
piimakook

46–47

Råmjölkskaka

Meeste
kirikukindad
Ruhnult

47

Herrhandskar från Runö

Aibokad Mardilaadal

JANA STAHL

Nii hüüti meid Piretiga esimese laadapäeva hommikul, kui nähti meid tulevat enda isikliku pagasiga – aibokad tulevad!

Nimi Aiboland ehk saare-rahva kodu on uuesti kasutusele võetud, et tähistada pärandit selle elaval kujul. Küllap seob Aiboland meid kõiki aina enam kokku, mida rohkem on meil põhjust ühise kogukonnana koguneda. Tänavune Mardilaat oli suurepärane võimalus sellise kogunemise korraldamiseks. Eestirootslaste laulu- ja tantsupeod toimuvad iga kolme aasta tagant ja annavad põhjust rõõmustamiseks. Samuti on eestirootslaste laulu- ja tantsupidu suurepärane võimalus tuttavaid ja armsaid nägusid tihedamini kohata ja lasta end üllatada kogukonna eestvedajate tublidusest. Tublisid tegijaid on rohkem, sest valdkondi, kus inimesed end teostavad, on palju. Käsitöö, muusika, tants ja pillimäng sidus meid kogukonnaks, mida vahemaa ja igapäevaelu tavaliselt lahutama kipub.

Mõeldes sellele, kui suur piirkond Aiboland tegelikult on, oleks põhjust anda Eestirootslaste Kultuurikandja medal igale kogukonna kultuurivedurile kõikides piirkondades – ja neid oli palju! Vahepeal kipub endalgi kaduma ülevaade sellest, kui palju tublisid ja hakkajaid tegelasi liigub ringi saartel ja rannikul – seda suurem on rõõm avastusest, et meid polegi nii vähe, rääkimata ruhnlastest, kes halbu ilmaolusid trotsides laadale jõudsid. Neil oli tõeline eriolukord: veel kaks päeva pärast laata ootasid nad Pärnus laeva ja jõudsid õnnelikult mitu päeva hiljem koju. Eks saarerahvas teab kogemustest, et meretaguse maa eluolu just selline ongi.

Mardilaadast endast ka, eks? Esmalt ettevalmistused, mille käigus meeskonnad usinalt pakkisid ja inimesi üle lugesid, et keegi vahepeal kaduma ei läheks, sest iga inimene väikeses kogukonnas on kuldaväärt. Paljudel ei ole see esimene kogemus ning müügiboksid ja õpitoad olid juba ammu läbi mõeldud, kuid mõnele esinejale, kes Mardilaadal enda kava tutvustas, oli see elamus esmakordne. Ehkki suuri rahvamasse kohal ei olnud, pani ikkagi õhkama valmidus panustada ja tutvustada rannarootslaste pärandit väikestele inimgruppidele, kes end lava juurde istuma mahutasid. Tantsurühma, ansambli, trio, duo või üksikesineja eesmärk on jagada laadalistega enda siirast huvi ja seotust kultuuripärandiga, sest pärand ärkab ellu,

2x FOTO: PIRET ROBERG

kui traditsioonid on kodukohas tavaliseks saanud. Sealjuures pole oluline, missuguses vormis – hobi, töö, lisateenistus või sõpruskond – kultuuri viljeldakse: oluline on hoida olemasolevat aktiivse osana igast päevast, sest ainult näitamiseks mõeldud museaal ei jää kestma. Korragi ei tekkinud tunnet, et laval või lava kõrval nähtu oleks esinejate jaoks korduste kordus.

Sellised üritused panevad mõtestama endagi tegevust ja pöörama tähelepanu sellele, kas ja kuidas on see, mida ma teen ja näitan, minu jaoks oluline. Kummalisel moel sünnib sellest tohuvabohust ja üksteise jällenägemisrõõmust mõte luua enda jaoks uusi tegevusi või anda uut indu senistele. Näiteks Leesikate kadrisanditamist ja pulmast-senaariumi vaadates tuli mulle mõte minna enda peres seekord katri jooksmas samamoodi pakrilaaste kommete kohaselt. Nii ongi, et meie perre sünnib uus traditsioon, mis on igati loomulik, sest juhuse tahtel on mu tütre nimi Kadri. Leesikatega võrreldes on meil küll väiksem laevameeskond, ent küllap see ajapikku kasvab. Ülejäänud meeskonna jätame seekord Käkimäe madalikule ootama, aga esimese tüürimehe madrusesärk on juba välja otsitud.

Mardilaat on hästi ajastatud, sest õhtute pikenedes on käsitöoks rohkem aega. Teiste innustunud käsitööhuvi märgates lõpetan nii mõnegi pooliku käsitööprojekti või alustan uut. Käsitööl on teatav meditatiivne ja rahustav mõju – seda energiat oli kolmel päeval vilkalt sibavate inimeste peade kohal tunda ning selle toimele vähenevad koju soetatud lõngavarud ja riidetükid. Otsin minagi endale laadalt uue põlle- ja rätikuriide ning õmblesin valmis vaimulikulõkaskid meenutava uue, helkiva rahvarõivadetaili – ühine tegutsemine innustab.

Ma ei jõua kirjeldada kõiki mõtteid, mis Mardilaadal ja selle järel sündisid, kuid võin kinnitada, et neid tuleb pidevalt juurde ning küllap need tasapisi ka teoks tehakse.

Täname kõiki, kes sikutasid, tassisid, tirisid, hoolisid, mõtestasid, kirjutasid, sõidutasid ja tegid kõik endast oleneva, et Aiboland saaks kogu ilus õitseda. Täname!

Aibobor på Mårtensmarknaden

JANA STAHL

Så ropades det till oss tillsammans med Piret på den första marknadsmorgonen, när man såg oss komma med vårt eget bagage – aiboborna är här! Namnet Aiboland, hem för öarnas folk, har åter tagits i bruk för att beteckna detta arv i sin levande form. Ju fler skäl vi har att samlas som en gemensam gemenskap, desto mer förenar Aiboland oss alla. Årets Mårtensmarknad var ett utmärkt tillfälle att ordna ett sådant möte. Estlandssvenskarnas sång- och dansfester hålls vart tredje år och ger anledning till glädje. De är också ett fantastiskt tillfälle att träffa bekanta och kära ansikten oftare och låta sig överraskas av hur många driftiga personer som bär upp vår gemenskap. Det finns många engagerade aktörer, för områdena där människor uttrycker sig är många. Hantverk, musik, dans och spel förenade oss till en gemenskap som avstånd och vardagsliv annars tenderar att hålla isär.

När man tänker på hur stort område Aiboland egentligen omfattar, skulle det finnas skäl att ge Estlandssvenskarnas Kulturförvaltningens kulturutmärkelse till varje kulturkraft i alla regioner – och dem var det gott om! Ibland tappar man själv överblicken över hur många driftiga och initiativrika människor som rör sig på öarna och längs kusten – desto större är glädjen att upptäcka att vi inte alls är så få, för att inte tala om runöborna som trotsade dåligt väder för att komma till marknaden. De befann sig i en verklig undantagssituation: två dagar efter marknaden väntade de fortfarande på båt i Pärnu och kom hem först flera dagar senare. Öfolk vet av erfarenhet att livet på en ö alltid ser ut just så.

Men låt oss tala om Mårtensmarknaden också, eller hur? Först förberedelserna, då grupper flitigt packade och räknade folk för att ingen skulle komma bort på vägen – varje person är guld värd i en liten gemenskap. För många var detta inte den första erfarenheten, och försäljningsbodar och verkstäder var sedan länge planerade. Men för vissa uppträdande som presenterade sina program på Mårtensmarknaden var detta första gången. Trots att stora publikhav saknades fanns en varm vilja att bidra och visa estlandssvenskarnas kulturarv för små grupper som satte sig kring scenen. Oavsett om det var en dansgrupp, ensemble, trio, duo eller solist var målet att dela sin genuina koppling till kulturarvet, för arv blir levande först när traditioner är en naturlig del av livet. Formen – hobby, arbete, extrainkomst eller vänkrets –

Vasakult/från vänster: Piret Miina Roberg, Meeli Hunt, Kai Tasuja, Lembe Maria Sihvre, Liina Veskimägi-Ilste, Jana Stahl, Margarita Erit, Kristiina Niibon, Johannes Halberg, Monika Väliste

spelar ingen roll. Det viktiga är att låta kultur leva som en aktiv del av vardagen, för ett museiföremål avsett enbart att visas upp överlever inte. Det kändes aldrig som om det som framfördes på eller bredvid scenen var en slentrianmässig upprepning.

Sådana evenemang får en att reflektera över sin egen verksamhet: om och hur det man gör verkligen är viktigt för en själv. På ett märkligt sätt föds ur detta myller och återseendeglädje tankar om nya aktiviteter eller ny energi för befintliga. När jag såg Leesikas kadrigång och deras bröllopsscenario fick jag idén att gå kadrilopp i min egen familj i år, precis enligt pakribornas sed. Så uppstår en ny tradition hos oss – vilket känns helt naturligt eftersom min dotter heter Kadri. Vår Leesika är mindre än originalets besättning, men nog växer den så småningom. Resten av manskapet låter vi den här gången stanna vid Käkimäe grund, men vår förstes styrmans matrosblus är redan framplockad.

Mårtensmarknaden är väl tidsmässigt placerad, för de längre kvällarna ger mer tid för hantverk. När man märker andras entusiasm tar man själv itu med halvfärdiga handarbetsprojekt eller börjar nya. Hantverk har en meditativ och lugnande verkan – denna energi kändes som ett surr ovanför marknadsbesökarna under tre livliga dagar och får hemförda garnnystan och tygstycken att minska. Jag köpte också nytt tyg till förkläde och huvudduk och sydde ett nytt glansigt dräktinslag som påminde om en liturgisk stola – gemensam verksamhet inspirerar.

Jag hinner inte beskriva alla tankar som uppstod under och efter Mårtensmarknaden, men jag kan försäkra att idéerna fortsätter komma och att de säkert småningom blir verklighet.

Tack till alla som drog, bar, släpade, hjälpte, tänkte, skrev, körde och gjorde allt för att Aiboland skulle kunna blomstra i hela sin prakt. Vi tackar!

GALERII

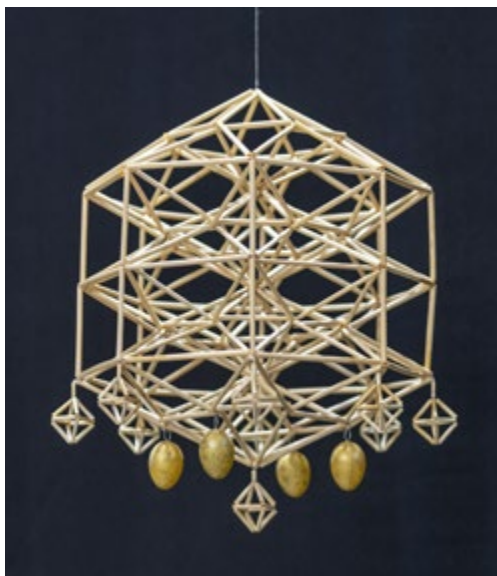

Mardilaat Mårtensmarknad

Peaküaline/huvudgäst: AIBOLAND

6.–8.11.2025, Unibet Arena, Tallinn

Stick-talko Ruhnus

KÜLLI UUSTAL

„Mis see vikeldamine on, kas seda tehakse vikatiga?“ küsib asjatundmatu külaelanik, aga mitte see, kes on käinud kudumistalgutel.

Teist aastat toimus 2025. aasta juulikuus kudumislager Stick-talko, kus osalejaid saabus lisaks kohalikele huvilistele mitmelt poolt Eestist. Oli nii kuduajaid, kes juba varem Ruhnu kaunite kudumite lummusesse sattunult tulid saart kaema, kui ka neid, kes õppisid esimesed võtted just siin, kus neidsamu mustreid oi-kui-palju ja sajandeid sokkidesse, kinnastesse ja vamsadesse kootud.

Kui esimesel aastal oli laagri põhiteema naiste pidulikud poolkindad ja vikeldamine – üks keerulisemaid tehnikaid, mida Ruhnu naised omal ajal väga osavalt valdasid –, siis teisel aastal uurisime täpsemalt, kuidas käib Ruhnu sokkide kudumine.

Aga kas ikkagi tasub võtta pikk laevasõit ette selleks, et siis mitu päeva üksnes lõngadele-varrastele pühendada ja kas on võimalik korraga nii kududa kui ka saarega tutvuda? Saab küll, see on järele proovitud. Kudusid ju Ruhnu naisedki ühest kohast teise liikudes ja seda tegime meie ka.

Vardad käes, lõngakera taskus, kõndisime külavahel ning mustikatega ääristatud metsateel, vahepeal peatudes ja valminud marju suhu pistes. *Dick o band* ehk käi ja koo viis meid viuldaajate kontserdile, Korsi muuseumitalu õuele ja mere äärde. Põldude vahel sai kastiautoski kudumist proovida, kuid vaat seal raputas pisut ja sukavardad tuli hetkeks kõrvale panna. Kõrgeim punkt kudumiseks oli tuletorni vaateplatvorm ja kaugeim ilmselt Kuunsi rannaliival, varbad vees.

Meie laager on rohkem kui lihtsalt töövõtete õppimine. Seda viimast muidugi ka, aga lisaks tutvume saare ajaloo ja saame aimu rannarootsi rikkalikust kultuuritaustast: külastame muuseumi ja kirikuid ning kui võimalik, kohtume kodukohas suvitavate ruhnurootslastega. Üks neist, Eva Lorentz, liitus meiega, et õppida oma esivanemate pärandit paremini tundma, sest kahjuks pärast ruhnlaste Rootsi lahkumist hakkasid kunagised käsitööoskused paratamatult tasapisi hääbuma. Seetõttu on nii tähtis, et meie laager annab oma panuse saare kudumistraditsioonide elushoidmiseks.

2x FOTO: KÜLLI UUSTAL

Hea meel on koostööst kohaliku lambakasvataja Riina Kaljulaidiga, kes tutvustab ja pakub oma villa-tooteid ning räägib Ruhnu maalamba lugu. Üks kuduja meelishetki ongi ju keset imelist lõngavalikut muudkui unistada: sellest sokid, sellest vamsa ja siis veel see Z-keeruga lõng, millist ka ruhnu naised ketrasid . . .

Talgulised on oluliseks pidanud siinset vaba õhkkonda, rahulikus tempos kulgemist, muust maailmast väljalülitumist ja kooskudumise hetki mõnuses seltskonnas. Kui juba saarele jõuad, jäävad argimured mõneks ajaks tagaplaanile.

Laagri pesapaik on Liise talu Kase majas, kus õhtused kudumistunnid ja -jutud köögilaua ümber või terrassil kestavad täpselt nii kaua, kuniks jaksu jätkub. Vist ainuke koht, kus vardaid näha pole, on saunalava. Muidu ei pea neid käest panema, selleks ju tulnud saigi, et oma kudumiskirele sarnaselt mõtlevate inimeste seltsis järele anda.

Selge on ka see, et kolme laagripäeva jooksul ei jõua kuidagi kõiki kohti saarel „läbi kududa“. Nii mõnigi paik jääb avastada või taasavastada uuel suvel.

**Järgmine,
Ruhnu III
Stick-talko
toimub
12.–14. juulil
2026.**

Stick-talko på Runö

KÜLLI UUSTAL

Vad är vikling, gör man det med lie? frågar en okunnig öbo – men inte den som redan har deltagit i sticktalko.

ibland stannande för att stoppa mogna bär i munnen. Dick o band eller gå och sticka – förde oss till spelmännens konsert, till gårdsplanen vid Korsgård och ner till havet. Mellan fälten provade vi att sticka i flakbilens lastutrymme, men där skakade det så att stickorna fick läggas åt sidan en stund. Den högsta stickpunkten var fyrens utsiktsplattform och den mest avlägsna platsen var Kuunsi sandstrand, med fötterna i vattnet.

Vårt läger är mer än bara inläring av tekniker. Det ingår också att bekanta sig med öns historia och den rikliga estlandssvenska kulturtraditionen: vi besöker museet och kyrkorna och träffar, när det är möjligt, runösvenskar som tillbringar sommaren på hemön. En av dem, Eva Lorentz, deltog för att bättre lära känna sitt arv, för efter estlandssvenskarnas avfärd till Sverige började de gamla hantverksskunkaperna tyvärr långsamt försvinna. Därför är det så viktigt att vårt läger bidrar till att hålla öns sticktraditioner vid liv.

Vi gläds också åt samarbetet med den lokala fårbonden Riina Kaljulaid, som presenterar och erbjuder sina ullprodukter och berättar historien om Runös lantrasfår. En av stickarnas favoritstunder är just att stå inför ett underbart garnutbud och drömma: av det här blir sockor, av det där en tröja, och den här Z-tvinnade ullen – precis sådan som runökvinnorna spann...

Deltagarna uppskattar den fria atmosfären, det lugna tempot, känslan av att koppla bort resten av världen och stunderna av samstickning i trevligt sällskap. När man väl kommit till ön hamnar vardagsbekymren i bakgrunden.

Lägets hemvist är Kasehuset på Liise gård, där kvällens stickstunder och samtal runt köksbordet eller ute på terrassen fortsätter så länge orken räcker. Den enda plats där man inte ser stickor är nog bastulaven. I övrigt behöver man inte lägga ifrån sig dem – det är ju just därför man kom hit, för att ge efter för sin stickiver i gott sällskap.

Det står också klart att man inte hinner ”sticka sig igenom” alla platser på ön under tre lägerdagar. Många ställen lämnas att upptäcka – eller återupptäcka – nästa sommar.

För andra året i rad hölls sticklägret Stick-talko på Runö i juli 2025, dit deltagare kom inte bara från ön utan också från många håll i Estland. Det fanns både stickare som redan tidigare hade fallit för de vackra runöstickningarna och kommit för att se ön med egna ögon, och sådana som tog sina allra första steg just här, där otaliga mönster i århundraden stickats in i sockor, vantar och tröjor.

Första årets huvudtema var kvinnornas högtidliga halvvanter och vikling – en av de mest avancerade teknikerna som runökvinnor förr behärskade mästerligt. Det andra året fördjupade vi oss i hur man stickar traditionella runösockor.

Men lönar det sig verkligen att ta den långa båtresan bara för att ägna flera dagar åt garn och stickor, och går det alls att både sticka och lära känna ön? Ja, det går – det är beprövat. Även runökvinnorna stickade medan de rörde sig från plats till plats, och vi gjorde likadant.

Med stickor i handen och garnnystanet i fickan vandrade vi genom byn och längs blåbärskantade skogsstigar,

Nästa,
det tredje
Stick-talko
på Runö,
äger rum
den 12–14 juli
2026.

3x FOTO: TRIINU & HANNU LAMP

Puupakust sai Ruhnu tool

TRIINU LAMP
MTÜ Ruhnu Kultuuriait
eestvedaja ja
taganttõukaja

Ruhnu Kultuuriait on mittetulundusühing, mis tegutseb aastast 2012. Ühingu põhikirjaline eesmärk on kultuuri- ja hariduselu edendamine Ruhnu saarel. Oleme loonud Ruhnu sadama lähedale mere äärde loominguks keskkonna, kus korraldame lisaks muudele kultuurisündmustele käsitööõpitubasid ja seminare. Ühing on sündmuste läbiviimiseks korrastanud tsaariaegse merepäästejaama hoone (*skina*), mis algselt asus Sjustaka neemel ning mis kolhoosiajal üle jää praegusesse asukohta veeti ja paatide parandamise töökojaks muudeti. Kuna MTÜ tegeleb Ruhnu kultuuripärandi uurimise, talletamise ja tutvustamisega, siis oleme suurt tähelepanu pööranud just Ruhnu traditsiooniliste töövõtete taaselustamisele. Oleme kultuuriaida juures õppinud ketramist ja korrutamist, korrastanud vokke ja värvinud taimedega lõngu, valmistanud pastlaid ja helmekeesid Ruhnu rahvarõivakomplektide juurde. Ühingu eestvedamisel toimusid eelmisel suvel Ruhnus ketrustalgud (*spinn-talko*), kus ketrasime just Ruhnu moodi ehk vastupäeva.

Kõige põnevam ja põhjalikum koolitus oli aga eelmisel aastal toimunud Ruhnu tooli valmistamise õpituba. Ruhnu tooli töötoa läbiviimisel andis olulise tõuke just Eesti Rahva Muuseumi 2023. aasta toolinäitus. Ruhnu

tooli valmistamise õpituba toimus Ruhnus 29.08–04.09.2024.

Töötuba juhendas rahvapärase puutöö meister ja õpetaja Meelis Kihulane. Meie toolitegemine sai alguse palgihunniku juurest, kust EELK Ruhnu Püha Magdaleena Kogudus lubas meil välja valida mõned kase- ja lepapalgid. Edasi oli puhas kirvetöö: õppisime ning harjutasime kirve ja kiiluga lõhestamise

tehnikat, millele järgnes puidu vormimine puutööpingil liimeistriga, palju hõõveldamist ja noaga silumist. Seejärel oli vaja veidi puurida ja sättida, tappida ja rihtida – ning raam saigi valmis! Järgmiseks punusime üle pulkade ilusti keskele kokku. Töötoa raames toimus ka avatud loeng Ruhnu tooli teemal, mille juurde sai korraldatud pop-up näitus Ruhnu kodudes leiduvatest toolidest. Toimunud loengu raames sai tutvuda Thea Kulli tehtud toolipõhjadega, mis olid valmistatud mitmest materjalist: kuusejuured, pärnaniined, kaisel, lina, sisal, kanep jms. Ka Ruhnu koolilapsed said Meelise juhendamisel pused puidupuruseks. Sündmuse korraldamist toetas Eesti Rahvakultuuri Keskus. Täna on valmis saanud viis Ruhnu tooli. Viimane, lõhestatud männijuurest põhjaga tool valmis lõplikult alles selle aasta septembris, kuid selle eest on töö õige ilus.

En trästock blev en Runöstol

TRIINU LAMP
Initiativtagare och
drivande kraft i MTÜ
Ruhnu Kultuuriait

Ruhnu Kultuuriait är en ideell förening som har verkat sedan 2012. Föreningens ändamål är att främja kultur- och utbildningslivet på Runö. Vi har skapat en kreativ miljö vid havet nära Runö hamn, där vi förutom andra kulturevenemang även anordnar hantverksverkstäder och seminarier. För våra aktiviteter har föreningen i ordning ställt den gamla tsartida sjöräddningsstationens byggnad (skina), som ursprungligen stod på udden Sjustaka och under kolchostiden drogs över isen till sin nuvarande plats och gjordes om till båtverkstad.

Eftersom föreningen arbetar med att utforska, dokumentera och förmedla Runös kulturarv, har vi lagt stor vikt vid att återuppliva traditionella runötekniker. Vid kulturhuset har vi lärt oss att spinna och tvinna, renoverat spinnrockar, färgat garn med växter, tillverkat pastlar och pärlhalsband till Runös folkdräkter. Förra sommaren anordnade vi spinn-talko där vi spann på runövis, det vill säga motsols.

Den mest spännande och omfattande kursen var dock fjolårets verkstad i att tillverka en Runöstol. Inspirationen till denna kurs kom i hög grad från Estlands Nationalmuseums stolutställning år 2023. Arbetet med att tillverka en Runöstol ägde rum på Runö den 29 augusti–4 september 2024. Kursledare var Meelis Kihulane, mästare i folkligt träarbete och erfaren lärare.

Vårt stolbygge började vid timmerhögen, där Runö S:t Magdalena församling lät oss välja ut några björk- och alstockar. Sedan följde rent yxarbete: vi lärde oss och övade på teknik för att klyva stockar med yxa och kil, varefter virket formades på hyvelbänk med bandkniv, hyvling i mängder och slutfärdigbearbetning med kniv. Därefter behövde vi borra, passa in, tappa och rikta – och så var ramen färdig! Nästa steg var att fläta sitsen vackert samman över ribborna.

Inom kursens ram hölls även en öppen föreläsning om Runöstolen, kompletterad med en pop-up-utställning med stolar från olika hem på Runö. Under föreläsningen kunde man titta närmare på de sitsar som Thea Kull hade tillverkat i flera material: granrötter, lindbast, kaisel, lin, sisal, hampa med mera. Även Runö skolas elever fick under Meelis handledning bli ordentligt sågspånsdammiga. Evenemanget stöddes av Estniska Folkkulturcentret.

Hittills har fem Runöstolar blivit färdiga. Den senaste, med sits flätad av kluvna tallrötter, färdigställdes först i september i år – men resultatet är mycket vackert.

6x FOTO: TRIINU & HANNU LAMP

Ruhnu kultuuriaida tegemiste kohta
saab rohkem lugeda Facebookist
Mer om Ruhnu Kultuuriait's arbete
finns på Facebook

Ruhnu
Kultuuriait

RUHNU MEISTRI JÄLGEDEL:

Peter Ulase tool Eesti Rahva Muuseumis

MARILIIS VAKS

ERMi konservator ja näituse „Rannarootslased. Estlandssvenskar” üks kuraatoritest

25. mail avati Eesti Rahva Muuseumis näitus „Rannarootslased. Estlandssvenskar”, mis pakkus võimaluse uurida põhjalikumalt Eesti Rahva Muuseumi kogudes leiduvaid rannarootsi päritolu esemeid. Ühtlasi õnnestus mitme seni teadmata taustaga eseme hulgas tuvastada nende seos Ruhnu saarega.

7x FOTO: ANU ANSUL ERM4262929

Peter Ulase (Rooslaiu) 1914. a tehtud tool / Stol av Peter Ulas från 1914

Üks selline ese on uhkelt kaunistatud tool, mille valmistas 1914. aastal Peter Ulas (Schönberg, hilisem Rooslaid: 1891–1976). Tooli ostis 1921. aastal August Pulst oma kogumisretkel Tallinna Eesti Muuseumile, kuid selle päritolu oli ERMis pikka aega teadmata.

August Pulsti kogumisretk Ruhnu saarele

1921. aasta suvel viibis August Pulst (1889–1977) Ruhnu saarel mitmenädalasel vana-varakogumisretkel. Õnneks ei olnud Pulst pelgalt vanavarakorjaja, vaid ka tähelepanelik vaatleja ja osav kirjapanija: tänu tema märkmetele ja mälestustele on võimalik esemetest ja nende valmistajatest rohkem teada saada.

Ulase talu mehi – isa Eliast ja poega Petrit – kirjeldab ta oma käsikirjas „Muljeid Ruhnust” kui andekaid ja loova mõttelaadiga meistreid. Elias Ulasi (1861–1943) nimetab ta „pillimeheks, kes oli ühtlasi ka peenike sepp, puusepp ja nikerdaja, millest tunnistust annavad toolid, lauad, püssid” jm. Pulst märgib ka Eliase vastuvõtlikkust kõigele uuele ning kirjeldab sügavat muljet, kui viimane nägi Tallinna Eesti Muuseumis nikerdatud piibliteemalist kappi: „Mees ei raatsi kapist lahkuda... Ta põlvitab selle ette, võtab mütsi peast ja ütleb: „Kui ma selle kapi suudaksin järele teha, siis võiksin ma tõesti surra!”

Eliase poeg Peter ei jäänud Pulsti sõnul isale sugugi alla. Noormees oli Ruhnu saarel juba tuntud oma puutööoskuse poolest ning tegeles ka maalimisega – tema tehtud joonistused ja akvarellid, mis kujutasid jahistseene ja hülgejahti, ehtisid Ulase talu seinu.

Pulst tõi Ulase perest kaasa ühe uue tooli ja viinakatla koos torudega, mille eest maksis 1000 marka. Oma 1921. aastal ilmunud „Korjamise raamatusse” märkis ta: „Peter Ulas on üks parem puu töö tegija saarel.”

Tool kui Peter Ulase varajane autorilooming

Kõnealune tool ei ole traditsiooniline Ruhnu talutool, vaid 20. sajandi algusele iseloomulik külapuusepa

ERM A 563:1927

Karp, mille Peeter Rooslaid valmistas ühe mereväe ohvitseri tellimuse peale 1957. aastal. Karbil olev joonis kujutab vana Ruhnu sadamat / *En ask som Peeter Rooslaid tillverkade på beställning av en marinofficer 1957. Ritningen på locket föreställer den gamla hamnen på Runö*

ERM KV 98:28/391

Motiive Peeter Rooslaui loominguist, 1957 / *Motiv ur Peeter Rooslaids produktion, 1957*

loomingu. Sellel on treitud esijalad ja polsterdatud iste. Kuigi Peter Ulas oli tooli valmistamise ajal vaid 23-aastane, võib toolil ära tunda mitu motiivi, mis jäid tema loomingut saatma ka hilisematel aastakümnetel.

Tool on rikkalikult kaunistatud, mis viitab kogenud käekirjale ja julgusele tehnikatega katsetada. Puidupinnad on kaetud vabakäelise põletusjoonisega, seljatoel on kasutatud nii madalreljeefset kui ka ažuursel lõiget. Kujunduse motiivid pärinevad fantaasiamaailmast – müütilised loomapead, lihavõttejäneseid, päkapikud – mille kõrval esinevad ka klassikalised stiilelemendid, nagu lüüra, akantus ja rosetid. Need korduvad ka Rooslaidi hilisemas loomingu.

Polstri esinurkadesse kinnitatud messingplekist südamed viitavad autori metallitööoskusele. Südamed motiiv jääb koos viikingilaevade kujutistega oluliseks teemaks ka tema hilisemas loomingu.

Õnnelik juhus

Tool jõudis ERM-i 1936. aastal Eesti Kunstimuuseumi, kuid paraku olid selle päritoluandmed kadunud. Teadmata päritoluga esemed jäävad aga tavaliselt uurijate pilgu alt välja hoidlariiuile.

2025. aasta kevadel näituse ettevalmistamise käigus MUIS-i fotosid sirvides sattusin uurima Eesti Kunstimuuseumi kogudesse kuuluvat fotot „Ruhnu vanavara peale laadimine”. Fotol on kujutatud suurt hulka puitmööblit ja pildi keskmes on ka kõnealune tool. See oli tõeliselt õnnelik juhus, sest lisaks sellele toolile õnnestus foto põhjal Ruhnuga seostada veel neli traditsioonilist Ruhnu talutooli ja kaks seinakappi.

See andis põhjuse Pulsti Ruhnu-retke „Korjamise raamat” uuesti põhjalikult läbi vaadata. Pulst kogus sellelt retkelt kümneid toole, kuid ainult ühe juurde oli ta lisanud märkuse „uus” ning lisanud Peter Ulase nime.

Tooli lähemalt uurimisel selgus, et tooli sarje siseküljel on pliiatsikiri „Runö 1914”, mis varem tooli istme polsterduseks olnud (tänapäevaks paraku juba kadunud) sulgpadja taha peitu jäi. Tooli kaunistused, aga eelkõige messingplekist südamed ei jätnud samuti kahtlust, et tegemist on Peter Ulase tehtud tooliga.

Stol av Peter Ulas i Estlands Nationalmuseum

Den 25 maj öppnades utställningen Rannarootslased. Estlandssvenskar i Estlands Nationalmuseum. Den gav möjlighet att närmare studera föremål av estlandssvenskt ursprung i museets samlingar. Samtidigt lyckades man fastställa Runö-anknytningen hos flera föremål vars bakgrund tidigare varit okänd.

Ett sådant föremål är en rikt dekorerad stol, tillverkad år 1914 av Peter Ulas (Schönberg, senare Rooslaid, 1891–1976). Stolen köptes 1921 av August Pulst under hans insamlingsresa för Estlands Museum i Tallinn, men dess ursprung var länge okänt i museets samlingar.

August Pulsts insamlingsresa till Runö

Sommaren 1921 tillbringade August Pulst (1889–1977) flera veckor på Runö för att samla in gammalt föremåls-material. Som tur var var Pulst inte bara en samlare, utan även en uppmärksam observatör och skicklig skribent. Tack vare hans anteckningar och minnen går det att få mer kunskap om föremålen och deras tillverkare.

I manuskriptet "Intryck från Runö" beskriver han männen i Ulas gård – fadern Elias och sonen Peter – som begåvade och skapande hantverkare. Han kallar Elias Ulas (1861–1943) en spelman som också var fin smed, snickare och bildhuggare, vilket bland annat hans stolar, bord och gevär vittnade om. Pulst nämner också Elias mottaglighet för allt nytt och berättar om det djupa intryck som ett snidat skåp med bibelmotiv i Estlands Museum gjorde på honom. Elias lär ha sagt: Om jag kunde göra ett sådant skåp, då skulle jag verkligen kunna dö.

Enligt Pulst stod inte sonen Peter sin far efter. Den unge mannen var redan känd på Runö för sina träarbeten och han målade dessutom. Hans teckningar och akvareller med jaktmotiv och sälfångst pryddes väggarna i Ulas gård.

Pulst tog med sig en ny stol och en brännvinsapparat med rör från Ulase gård och betalade 1000 mark för dem. I sin bok från 1921 antecknade han: "Peter Ulas är en av de bästa träarbetarna på ön."

Stolen som tidigt verk av Peter Ulas

Den aktuella stolen är inte en traditionell runösk bondstol, utan ett arbete av en bysnickare i början

Ruhnu vanavara peale laadimine 1921 – foto, mis aitas tuvastada mitme eseme Ruhnu päritolu / Lastning av gammalt gods på Runö 1921 – fotot som hjälpte till att identifiera flera föremål från Runö.

FOTO: MIKKEL ÖNNIS, EKM J 66364 FK 8359

av 1900-talet. Den har svarvade framben och en stoppad sits. Trots att Peter Ulas endast var 23 år när stolen tillverkades kan man redan se flera motiv som följde hans skapande även i senare decennier.

Stolen är rikt dekorerad, vilket visar på en säker hand och mod att experimentera med tekniker. Träytorna är täckta av fria pyrografiska linjer, och ryggstödet har både lågrelief och genombrutna partier. Motiven kommer från fantasin – mytiska djurhuvuden, påskharar och tomtar – blandat med klassiska

stilelement som lyra, akantus och rosetter. Dessa återkommer också i Rooslaids senare produktion.

De hjärtformade mässingsplåtarna i sitsens hörn vittnar om tillverkarens metallkunnande. Hjärtat som motiv, liksom avbildningar av vikingaskepp, blev återkommande teman i hans fortsatta arbete.

Ett lyckligt sammanträffande

Stolen kom till Estlands Nationalmuseum 1936 från Estlands Konstmuseum, men dess ursprungsuppgifter hade gått förlorade. Föremål utan känd proveniens hamnar ofta undanskymda i magasin och undgår därför forskarnas uppmärksamhet.

Under våren 2025, i samband med förberedelserna för utställningen, bläddrade jag bland MUIS-bilder och fastnade för ett fotografi ur Estlands Konstmuseums samlingar "Lastning av gammalt gods på Runö". På bilden syns en stor mängd trämöbler, och i mitten står även den aktuella stolen. Det var ett verkligt lyckokast, för tack vare fotot kunde ytterligare fyra traditionella runöka bondstolar och två väggskåp knytas till Runö.

Det gav anledning att återigen noggrant gå igenom Pulsts plockbok. Pulst samlade in tiotals stolar vid denna resa, men endast vid en enda hade han antecknat ordet uus tillsammans med Peter Ulas' namn.

Vid närmare undersökning av stolen framkom att det på insidan av sargen fanns en blyertsskrift: Runö 1914, tidigare dold av en fjäderstoppad kudde som fungerat som sitsbeklädnad men som tyvärr inte finns kvar idag. Stolens dekorationer och inte minst de små hjärtformade mässingsplåtarna lämnade inget tvivel om att detta var ett verk av Peter Ulas.

Kultuurinõukogu seitsmenda koosseisu valimistulemused on selgunud

Valimiste peakomitee esitas valijate hääle lugemise järel järgmised tulemused: valimistel hääletas üle poole valimisõiguslike nimekirja kantud isikuist: hääletajate protsent oli 56% ja kokku osales 270 valijat. Hääletajaid oli Rootsis ühe protsendipunkti võrra rohkem kui Eestis. Samas kinnitab see trendi, et võrdeliselt hääletajate arvu vähenemisega väheneb Rootsis elavas rahvusrühmas vanuse tõustes valimisaktiivsus. Eelmistel valimistel oli umbes kaks kolmandikku hääletanuist Rootsi ja kolmandik Eesti elanikud. Samamoodi on vähenemas Rootsis elavate kultuurinõukogu liikmete arv, kes sel korral valimistel kandideerisid. Võrreldes eelmise perioodiga, kui kolmandik kultuurinõukogus tegutsevaist liikmeid olid Rootsi elanikud, elab

praeguse kultuurinõukogu liikmeid Rootsis neljandik. Loodame, et Rootsis hakatakse tulevasi põlvkondi rohkem kaasama ja et Eestis elavad rannarootslaste järeltulijad leiavad tee oma pärandi juurde, mis on viimasel ajal nii ka läinud. Seda tõestab muu hulgas valimisaktiivsus Eestis, mis eelmise korraga võrreldes on tõusnud. Rahvusnimekiri on muutumatult püsinud 500 isiku piires kogu kümnendi jooksul.

8. detsembril valib uus kultuurinõukogu endale esimehe ja aseesimehe, juhatuse ja selle esimehe ning revisjonikomisjoni kolmeks järgnevaaks aastaks. Uute juhtorganite tegevusest saab aimu juba järgmisel aastal. Täname kõiki valijaid ja kultuurinõukogusse kandideerinud isikuid, kellele rannarootslaste pärandi hoidmine ja arendamine on olulised!

Valresultaten för Estlands-svenskarnas Kulturförvaltning, sjunde mandatperioden, är klara

Valnämnden presenterade efter rösträkningen följande resultat: Över hälften av de röstberättigade personerna i minoritetsslängden deltog i valet: valdeltagandet uppgick till 56 procent och totalt röstade 270 personer. Antalet väljare i Sverige var en procentenhet högre än i Estland. Samtidigt bekräftar detta den rådande trenden att valdeltagandet minskar bland den svensk-estniska gruppen i Sverige i takt med att åldern stiger. Vid det föregående valet var ungefär två tredjedelar av väljarna bosatta i Sverige och en tredjedel i Estland. På samma sätt minskar antalet kandidater bosatta i Sverige som ställer upp i valet. Jämfört med den förra mandatperioden, då en tredjedel av ledamöterna i Estlandssvenskarnas Kulturförvaltning var bosatta i Sverige, bor nu en fjärdedel av de valda ledamöterna i

Sverige. Vi hoppas att framtida generationer i Sverige kommer att engageras mer, och att de i Estland bosatta ättlingarna till kustsvenskarna fortsatt hittar vägen tillbaka till sitt arv – något som glädjande nog redan syns. Detta bekräftas bland annat av det stigande valdeltagandet i Estland jämfört med förra gången. Minoritetsslängden har under hela det senaste decenniet oförändrat legat runt 500 personer.

Den 8 december väljer den nya kulturförvaltningen sin ordförande och vice ordförande, styrelse och dess ordförande samt revisionskommitté för de kommande tre åren. Redan nästa år får vi en uppfattning om hur de nya ledningsorganen arbetar. Vi tackar alla väljare och alla kandidater som ställt upp, och som värnar om och vill utveckla det estlandssvenska kulturarvet.

Valituks osutused perekonna-nime järgi tähestikulises järjekorras reastades järgmised kandidaadid:
Följande kandidater har valts in, listade i alfabetisk ordning efter efternamn:

Sten Berg
Jonne Berggren
Mats Lennart Ekman
Kairi-Liis Habicht
Lydia Kalda
Ülo Kalm
Neeme Kari
Kalev Kukk
Age Kõiveer
Kristi Mikiver
Berit Nuka
Peeter Paemurru
Anu Raagmaa
Piret Miina Roberg
Lars Johan Rönnerberg
Elna Siimberg
Jana Stahl
Ege Streng
Leif Roger Strömfelt
Erik Jakob Söderberg
Benny Vesterby

Asendusliikmed:
Suppleanter:

Ants Aaman
Kadri Arm
Juta Holst
Karina Siimberg
Raul Targamaa
Tiitu Tulvik

Tosin aastat Ruhnu viiulilaagrit

KAIRI LEIVO

Ruhnu on ajalooliselt olnud viiuldajate saar. Viiuldajad ei puudunud üheltki peolt ja nad olid suure au sees. Igas pulmas pidi olema vähemalt kaks viiuldajat.

Aastal 1944, kui ruhnurootslased sõja tõttu lahkusid, jäi aga saarele vaikus. Pillid vaikusid, ruhnukeelne külaühiskond kadus ja viiulilood jäid vaid mälestustesse. Saarele tulid uued asukad ning töid kaasa oma muusika. Ligi seitsekümmend aastat hiljem avastas noor viiuldaja Karoliina Kreintaal vahetusüliõpilasena Malmös õppides raamatukogust Rootsi Raadio salvestatud ruhnu pulma- ja koraaliviiside väljaande. Sellest sai alguse tänini kestav muusikaline rännak, mis tõi ruhnu viiulimuusika tagasi koju.

Oli aasta 2014 ja Ruhnu saarele sõitsid mandrilt 25 igas vanuses viiuldajat eesotsas Karoliina Kreintaali, Lee Tauli ja Kairi Leivoga. Õpetajatena tulid kaasa Maarja Nuut, Eeva Talsi, ungarlane Áron Porteleki ning prantsuse-ungari päritolu Baltazar Montanaro. Laager löödi püsti rahvamajas, kus toimusid nii õpitoad kui ka laagri majutus. Hoolimata sellest, et kontakte kohalikega oli väga vähe, tulid laagri kontserdile kokku kõik saare elanikud ja saarelviiulid. Neljapäevases laagris said selgeks esimesed ruhnu viisid ja nii mõnegi kohalikuga saadi sõpradeks. Esimest korda üle seitsmekümne aasta kõlasid ruhnu viiuliviisid taas kodusel pinnal, samas paigas, kus oli kunagi elanud tuntuim ruhnu viiuldaja Elias Schönberg. Viiulilaager lõi saare helisema – iga pöõsa ja kurvi taga harjutas keegi pilli.

Nüüdseks on laager muutunud nädalapikkuseks ning osaleda saab ka teiste kromaatiliste pillidega. Laager on nagu üks suur perekond, kuhu on alati oodatud uued liikmed. Ruhnu elanikele on alati kõik õpitoad tasuta. Täna on laagrist läbi käinud ligi 300 viiuldajat, kes on saarelt lahkunud, ruhnu viiulilood pillikohvril. Mälestused merereisist ja seiklustest saarel saadavad neid kogu elu.

Kui korraldajad aastate jooksul saarega lähemalt tutvavaks said, hakkasid tekkima igasugused värsked ideed. Avastati uusi esinemispaiku ja täiendati programmi. Õpetajana kaasati laagrisse ka viiuldaja Sanni

Noormets. Otsustati jääda selle juurde, et igal aastal püütakse lisaks ruhnu lugude õpetamisele kutsuda külla meistreid teistest viiulikultuuridest, et eesti viiuldajatel oleks pähkleid, mida pureda – nii areneks tehnika ja laieneks repertuaar. Oluline oli ka maailmatasetel püüdnud rahvusvaheliseks koostumispäigaks. Saarelt on tosina aastaga käinud läbi terve tippmuusikute armaada: õpetajad Iirimaa, Ungari, Hispaania, Poola, Küproselt, Brasiiliast, Bulgaariast, Belgia, Söüriast ja ka õpilasi on tulnud kohale lähemalt ja kaugemalt – Lätist Uus-Meremaa. Kõik on saanud osa Ruhnu loodusest, mererannast ja laulvast liivast, hülgevaatlustest, muuseumist, kirikutest ning ka kohalikest saunadest. Ühiselt on tehtud varjuteatrit, õpitud

Aastatega on välja kujunenud lausa Ruhnu saare salaselts ehk viiuldajate seltskond, kes vahel kokku saavad ja ühiselt ruhnu lugusid mängivad

meisterdama pruudipärga, võrku punuma, tehtud süüa, valmistatud pille ja käidud mägivesi Priidikule maiustamiseks õunu viimas. Täna on laagrilised sõbraks saanud paljude ruhnlaste ja käivad seal ka muul ajal. Aastatega on välja kujunenud lausa Ruhnu saare salaselts ehk viiuldajate seltskond, kes vahel kokku saavad ja ühiselt ruhnu lugusid mängivad. Ruhnu viiulilood on jõudnud mitme ansambli repertuaari ja saar on inspireerinud ka täiesti uusi pärimuspalu looma. Täna laagril on ruhnu viiulimuusika jõudnud kogu Eesti rahva ette 2025. aasta üldlaulu- ja tantsupeo raames toimunud rahvamuusikapeol, mil kõlas ruhnu pala „Seitse“.

„Oleme jõudnud arusaamisele, et muusikat ei saa peale sundida, see peab jõudma inimeseni loomulikult, sestap ei ole see teekond kaugeltki veel lõppenud,” ütleb Karoliina Kreintaal. „Meie unistus on, et sünniks muusikud, kes soovivad saare pärimuslikke lugusid

Ruhnu viiulilaagrist osavõtjad / Deltagarna på fjälläger på Runö

mängida. Viiulilaager püüab oma eeskujuga inspiratsiooni anda ja enne me järele ei jäta, kui traditsioon taas ellu ärkab.”

Viiulilugusid õpetades kerkis aga üha enam päevakorda kaasaegsete salvestuste vajadus. Sestap salvestasid Karoliina, Lee ja Sänni 2019. aastal esimese albumi „Ruhnu saarel mitu otsa”. Plaadil lõi ühe lauluga kaasa ka kohalik külakoor. Kui plaadiesitlused kätte jõudsid, tundus viiuldajatele, et need muusikapalad vajaksid pisut rohkem konteksti panemist, seega kutsuti kontser-

nii Eestis, Rootsis kui ka mujal maailmas, et jagada selle väikese saare omanäolisi ja kauneid viise ning lugusid.

2025. aasta suvel toimunud XII viiulilaager ja festival kandis peateemat „Ruhnu pulmad”, keskendudes saja aasta taguse traditsiooni uurimisele ja taastamisele. Koostöös ruhnlaste Ruth Keskpaiaga, Külli Uustali ja Marika Reintamiga uuriti ruhnu pulmakombeid ja pulmarõivaid, Leanne Barbo keskendus Ruhnu pulmas tantsitud tantsude õpetamisele, viiuliõpetajad õpetasid pulmatantsude viise ja Kairi Leivo otsis kokku pulma-

lugusid. Suur uurimistöö veel jätkub ning selle esimene esitus jõuab avalikkuse ette 2026. aasta mais viimasel päeval Eesti Rahva Muuseumis, mil koostöös eestirootslaste kultuuriomavalitsusega

etendatakse viiulilaagriliste ja ruhnlastega koos Ruhnu pulmad. Kui teil on mälestusi või infokilde vanadest ruhnu pulmadest, palume kindlasti ansambliga ühendust võtta! Iga lugu on meile oluline.

Järgmine, juba XIII Ruhnu viiulilaager ja festival, toimuvad 1.–8. juulil 2026. Ruhnu ootab taas kõiki, kes tahavad kuulata, õppida ja kogeda seda, kuidas üks kadunud traditsioon on leidnud uue elu ja kuidas terve saar muusikast heliseb.

Lisainfo: ruhnuviiul.ee

Viiulilaager lõi saare helisema – iga põõsa ja kurvi taga harjutas keegi pilli

tidele lugusid rääkima Kairi Leivo, kes oli aastatega samuti nii mõndagi saarel sündinust üles tähendanud. Nii sündiski nelja pärimusmuusiku ansambel Ruhnu saare lood ja laulud. Tänapäevaks ei osale Sänni Noormets küll enam ansambli tegevuses, kuid jätkab laagris õpetajana.

Trio andis tänavu välja albumi „Mere mälu”, mis pälvis sel aastal pärimusmuusika auhinna Etnokulbi eheda pärimusmuusika kategoorias. Ruhnu saare lood ja laulud on esinenud enamikul Eesti folgifestivalidel ning andnud kontserte Belgias, Iirimaa, Gruusias, Ungaris ja Poolas. Ansambel otsib võimalusi esinemisteks

Tolv år av fiolläger på Runö

KAIRI LEIVO

Runö har historiskt sett varit ett fiolspelarnas ö. På varje fest fanns det fiolspelare, och de var högt värderade. Vid varje bröllop måste det finnas minst två fiolspelare.

År 1944, när runöborna lämnade ön på grund av kriget, blev det tyst. Instrumenten tystnade, det runösvenska bysamhället försvann och fiolmelodierna levde bara vidare i minnena. Nya invånare kom till ön och tog med sig sin egen musik. Nästan sjuttio år senare hittade den unga fiolspelaren Karoliina Kreintaal, som utbytesstudent i Malmö, en utgåva med av Sveriges Radio inspelade bröllops- och koralmelodier från Runö. Där började den musikaliska resa som fortfarande pågår och som har fört fiolmusiken tillbaka hem till Runö.

År 2014 reste 25 fiolspelare i alla åldrar från fastlandet till Runö, ledda av Karoliina Kreintaal, Lee Taul och Kairi Leivo. Med som lärare kom Maarja Nuut, Eeva Talsi, ungraren Áron Porteleki samt den fransk-ungerske musikern Baltazar Montanaro. Lägrethölls i bygdegården, där både kurser och inkvartering ägde rum. Trots att kontakterna med lokalbefolkningen först var få, kom alla öbor och tillfälliga besökare till lägrethkonsert. Under de fyra lägerdagarna lärdes de första runömelodierna ut, och flera av de boende blev vänner. För första gången på över sjuttio år klingade runöfiolens melodier åter på hemmaplan – på samma plats där den kände runöspelmanen Elias Schönberg en gång hade levt. Lägreth fick hela ön att ljuda: bakom varje buske och kring varje hörn stod någon och övade.

Numera har lägreth blivit en hel vecka långt och välkomnar även andra kromatiska instrument. Lägreth är som en stor familj där nya medlemmar alltid är varmt välkomna. För runöborna är alla kurser alltid kostnadsfria. Hittills har omkring 300 fiolspelare deltagit i lägren och rest från ön med runömelodier i sina instrumentfodral. Minnen av havsresan och av äventyren på Runö följer dem genom hela livet.

När arrangörerna under årens lopp lärde känna ön bättre, föddes allt fler nya idéer. Nya konsertplatser upptäcktes och programmet utvidgades. Också fiolspelaren

Sänni Noormets bjöds in som lärare. Man valde att hålla fast vid principen att varje år, utöver undervisningen i runömusik, bjuda in mästare från andra fiolkulturer, så att estniska fiolspelare skulle få utmaningar – något att ”knäcka nötter med” – och därigenom utveckla tekniken och utvidga repertoaren. Viktigt var också att erbjuda folkmusikkonserter på toppnivå. Lägreth har vuxit till en verkligt internationell mötesplats. Under tolv år har en hel armada av toppmusiker besökt ön: lärare från Irland, Ungern, Spanien, Polen, Cypern, Brasilien, Bulgarien, Belgien och Syrien, och deltagare har kommit från när och fjärran – från Lettland till Nya Zeeland. Alla har

För första gången på över sjuttio år klingade runöfiolens melodier åter på hemmaplan – på samma plats där den kände runöspelmanen Elias Schönberg en gång hade levt

fått uppleva Runös natur, stränder och sjungande sand, sålsplaningar, museet, kyrkorna och även de lokala bastubadstraditionerna. Tillsammans har man gjort skuggteater, lärt sig binda brudkronor och knyta nät, lagat mat, byggt instrument och besökt högländstjuren Priidik med äpplen i bagaget. Under åren har deltagarna blivit goda vänner med många runöbor och besöker ön även utanför lägerehtiden. Det har till och med uppstått en slags hemlig Runö-sammanslutning av fiolspelare som träffas då och då för att spela runölåtar tillsammans. Runömelodier har tagit plats i flera ensembler, och ön har inspirerat helt nya musikstycken. Tack vare lägreth har runöfiolens musik nått hela det estniska folket under folkmusikfesten vid 2025 års sång- och dansfest, då runöstycket ”Sju” framfördes.

”Vi har kommit fram till att musik inte kan pressas på, den måste nå människan på naturlig väg. Därför är

2x FOTO: KAROLIINA KREINTAAL

denna resa långt ifrån avslutad”, säger Karoliina Kreintaal. ”Vår dröm är att musiker ska växa fram som vill spela öns traditionella melodier. Fiolläget försöker ge inspiration genom sitt exempel, och vi ger oss inte förrän traditionen vaknar till liv igen.”

När fiolmelodierna lärdes ut blev behovet av moderna inspelningar allt tydligare. Därför spelade Karoliina, Lee och Sänni in sin första skiva ”Ruhnu saarel mitu otsa” år 2019. På en av sångerna medverkade även bykören. När det blev dags för skivsläpp tyckte fiolspelarna att melodierna behövde mer sammanhang, och därför bjöds berättaren Kairi Leivo in till konserterna för att ge publiken bakgrundsberättelser – något hon under åren samlat mycket material till. Så föddes ensemblen Runö – historier och sånger. Numera deltar Sänni Noormets inte längre i ensemblen, men hon fortsätter som lärare på lägen.

Trion gav i år ut albumet ”Mere mälu”, som vann årets Etnokulp i kategorin äkta folkmusik. Runö – historier och sånger har uppträtt på de flesta estniska folkmusikfestivaler och givit konserter i Belgien, Irland, Georgien, Ungern och Polen. Ensemblen söker möjligheter att uppträda i Estland, Sverige och runtom i världen, för att dela denna lilla öns unika och vackra melodier och berättelser.

Temat för det tolfte fiolläget och festivalen sommaren 2025 var ”Runöbröllop”, med fokus på att undersöka och återskapa hundra år gamla bröllopstraditioner. I samarbete med runöborna Ruth Keskaik, Külli Uustal och Marika Reintam undersöktes bröllosseder och bröllopskläder; Leanne Barbo lärde ut de danser som ingick i runöbröllop, fiollärarna undervisade i me-

Ruhnu pulma etendamine ruhnlaste ja külaliste osavõtul / Runöbröllop uppfört med deltagande av runöbor och gäster

lodierna till bröllopsdanserna och Kairi Leivo samlade ihop bröllopsberättelser. Det omfattande forskningsarbetet fortsätter, och dess första presentation kommer att visas för allmänheten den sista dagen i maj 2026 på Estniska Nationalmuseet, där fiollägedeltagarna och runöborna tillsammans, i samarbete med Estlands-svenskarnas Kulturförvaltning, uppför ”Runöbröllop”. Har ni minnen eller fragment av berättelser om gamla runöbröllop är ni varmt välkomna att kontakta ensemblen – varje berättelse är viktig för oss.

Nästa, det trettonde fiolläget och festivalen äger rum den 1–8 juli 2026. Runö väntar åter alla som vill lyssna, lära och uppleva hur en förlorad tradition har fått nytt liv och hur en hel ö sjunger av musik.

Mer information: ruhnuviul.ee

Pass-mjul* ja leik-mjul Ruhnus

KAI SOMMER
Ruhnu põhikooli rootsi keele õpetaja

On kätte jõudnud aeg, esimest korda pärast 1944. aastat, mil ruhnlased pidid okupatsioonivõimude kartuses saarelt põgenema, kui Ruhnus mängitakse jälle vanu spordialasid *pass-mjul* ja *leik-mjul*.

On 2025. aasta mai viimane päev ja kohal on sporditeaduste doktor Isak Lidström. Tänu tema uurimusele saavad mängud võimaluse uueks eluks. Mjulskövlor ehk löögikepid on valmistatud, nahkpallid on Ruhnu kooli õpilaste poolt käsitsi kokku õmmeldud. Oleme valmis mängudeks, mis on justkui sillaks kunagise ja praeguse põlvkonna vahel.

Ilm on kaunis – ei ole liiga palav ega liiga külm, et mängida palli vanal Mjülbackal, kus pass-mjul'i ja leik-mjul'i algselt mängiti. Ei saja ja isegi sääski pole õhus, mis võiksid mängu segada. Linnud laulavad ja päike paistab.

Eelmisel päeval tehti mänguväljak korda ning nüüd saavad inimesed tulla samasse kohta, kus endised ruhnlased kogunesid mängima. Ja nad tulevadki – paljud neist oma kaunites rahvariites. Mitmed pealtvaatajad olid juba sama päeva hommikul kuulnud Isaki loengut spordiajaloo teemal ning teadsid nüüd mängude taustast palju põhjalikumalt. Inimesed võtavad koha sisse väljaku kõrval ja ootavad.

Esimesena mängitakse pass-mjul'i. Seda mängiti vanasti lihavõttepühade ajal kohe pärast kirikust väljumist. On ainulaadne, et tüdrukud kandsid selle mängu jaoks spetsiaalselt valmistatud rõivaid. Nad nägid välja nagu pruudid, arvan ma.

„See on täiesti ainulaadne. Need on rahvariided, mis on valmistatud ainult ühe väga vana spordiala jaoks. Väga tore on seda näha,“ ütleb Isak. Ta jätkab:

„Mäng ise on nii lihtne. Tõenäoliselt ka väga vana, aga pole võimalik kindlaks teha, kui vana. Poisid pidid lihtsalt palli viskama või lööma ning tüdrukud pidid selle oma põlledega kinni püüdma. Pole üldse lihtne teada, kui kaua seda mängu Ruhnus mängiti.”

Esimene mäng kulgeb üsna kiiresti ja nii mitmedki – nii ruhnlased kui külalised – tahavad proovida, kuidas vanasti mängiti. Rõõmu on palju ja kostab palju naeru.

Vanasti ei mängitud seda mängu võitmise pärast, vaid rõõmu ja hea tuju pärast.

Järgmine mäng on leik-mjul, mis on keerukam ja millel on väga eriline ajalugu. See mäng kuulus vanasti ainult poistele, kuid tänapäeval võivad mängida kõik soovijad. Õnneks on meil sel päeval külalised Tallinna Tehnikagümnaasiumist, kes on juhuslikult sattunud Ruhnu selle erakordse sündmuse ajal. Leik-mjul nõuab palju mängijaid ja Tallinna õpilased osutusid tõelisteks pallimängu entusiastideks.

Mäng ise sarnaneb pesapallile ning jõudis Ruhnu 1845. aastal, kui Runö lähedal madalikule sõitis Inglise laev Duncombe ja selle meeskond õpetas ruhnlastele uue mängu. Isak jutustab:

„Mind huvitas algselt tänapäevane sport Eesti rootsiasulates. Seejärel lugesin Ernst Kleini Ruhnu-raamatut, kus kirjeldati vanu pallimänge. Mind hakkas väga huvitama, sest mulle oli üsna selge, et Ruhnus mängiti pesapalli – ja ma ei suutnud mõista, kuidas sellises vanamoelises ühiskonnas sai see võimalik olla. Hakkasin uurima, kust see tuli ja miks just need mängud Ruhnu jõudsid.”

Leik-mjul kulgeb sel kevadpäeval latusalt. Mul on väga hea meel ja suur au, et meiega koos on ka ehtsad Ruhnu järeltulijad Leif ja Susanne Strömfelt, kes vaatavad mängu oma rahvariites. Tõeliselt ilus hetk.

Isak on rahul ja ütleb, et kõik läks oodatust paremini: „See mäng on tegelikult väga keeruline. Ma olen seda natuke proovinud, kuid siiski kartsin, et mäng ei hakka sujuma. Aga mängijaid oli palju ja väga paljud olid osavad palli lööjad. Mäng läks väga mõnusalt. Ma arvan, et kõigile oli see lõbus kogemus.”

Aga kuidas on lood reeglitega? Mida teha, kui spordialad on vahepeal „välja surnud“ ja alles on vaid kirjalikud juhised? GIH spordipedagoogika lektor Isak Lidström seletab:

4x FOTO: KAI SOMMER

„Reeglit on tekstis lihtne mõista, aga kui sa oled päriselt väljakul, tekivad kõrvalküsimused ja vastuseid ei ole. Siis tuleb ise juurde mõelda – olla loov ning reegleid rekonstrueerida.”

Mängud on mängitud ja inimesed hakkavad lahuma, oma elus ühe kogemuse võrra rikkamana. Plaane peetakse tulevikuks – kui Isak oma lastega taas ära sõidab –, et mängupaika edasi kasutada sama eesmärgiga. Soovitakse paigaldada infotahvel mängude ja reeglitega, valmistada edasi löögikeppe ja nahkpalle, et tulevikus saaks ka järgmised huvilised neid mängu mängida.

Aga ma olen uudishimulik ja tahan Isakult veel midagi küsida.

Kas sul endal on eesti juuri?

„Ei, mul ei ole. Tulin täiesti väljastpoolt ja hakkasin kõige sellega tegelema umbes kümme aastat tagasi.“

Mis tunne on Ruhnus olla? Kas saar vastas ootustele?

„Täiesti imeline. Olen ammu tahtnud Ruhnu tulla, kuid väikeste lastega pole see lihtne. Sattusin isaks täpselt samal ajal, kui Ruhnu vastu huvi tekkis. Nüüd on lapsed piisavalt suured, et nad said kaasa tulla.

Ruhnu on paik, mida olin näinud vaid vanadel fotodel. Tegelikult on see hoopis midagi muud. Näha, kuidas küla on üles ehitatud... Kirikuid on fotodel alati nähtud eraldi, kord ühte ja kord teist. Aga kohapeal näed, kui lähestikku need tegelikult on. Seda ei olnud ma kunagi varem mõelnud. See avaldas mulle sügavat muljet.”

Räägi veel, kuidas su huvi Ruhnu spordialade vastu alguse sai.

„Kui ma asusin doktorantuuri, olin esitanud teadustöö kavandi, mis käsitles saamede sporti ja nende vanu

traditsioonilisi spordialasid. Kuid pärast vastuvõtmist sattusin Eestisse – Haapsallu ja Ormsöle – ning tahtsin kohe doktoritöö teha hoopis eestirootslaste spordist. Lõpuks ma siiski kirjutasin töö saamade spordist. Need nähtused on oma olemuselt sarnased – mind huvitab, mida sport ja mäng tähendavad väikeste vähemusrühvaste jaoks nende igapäevas, tähtpäeval ja identiteedis. Eestirootslased ja saamid – tegelikult väga sarnane lugu, lihtsalt erinev keskkond.“

Kas olid Mjölbackat esimest korda nähes pettunud?

„Ei, vastupidi – see oli väga eriline. Olin selle paiga kohta kirjutanud ilma sinna kunagi sattumata. Mind aitas Leif Strömfelt, kes veedab suved Ruhnus ja tegi mulle fotosid kohapealt. Nii et mul oli üsna selge ettekujutus. Aga päriselt seal seista... see oli hoopis midagi muud. Tundsin tõelist ajahõngu.”

Kas tuled Ruhnu tagasi?

„Jah! Mul on palju plaane. Tahaksin näiteks joosta Ruhnus maratoni. Ja ma tahaksin näha Ruhnu–Kihnu spordifestivali. Kindlasti tulen tagasi.”

Täna Isakit kogu tema uurimistöö, aja ja energia eest. See on tõesti imeline, et ta sai Ruhnu tulla ja võttis oma lapsed Sonja ja Yngve kaasa. Suurepärane, et see sündmus toimus ja nii hästi õnnestus.

Täna südamest ka oma häid kaaslasi ja õpilasi Rootsi täiskasvanute rühmast – Külli Uustalit ja Marika Reintamit. Nad olid võtmetähtsusega nii ettevalmistuse kui korralduse juures. Mis ma ilma nendeta teeksin?!

Samuti tänan kõiki teisi vabatahtlikke, tänu kellele see päev teoks sai. AITÄH, AITÄH!!!

*Mjöl tähendab ruhnu keeles palli.

Pass mjul* och leik mjul på Runö

KAI SOMMER
Svensklärare på Runö Grundskola

**Nu är det dags – för första gången sedan 1944
då runöborna fick fly från ön i rädslan inför
okupationsmakter spelar man igen de gamla
sporterna pass mjul och leik mjul på Runö.**

Det är sista dagen i maj 2025 och Fil dr i Idrottsvetenskap Isak Lidström är på plats. Tack vare hans undersökning får spelen chans till ett nytt liv. Mjulkövor dvs slagträn är slöjdade och bollar av läder är sydda av skolelever. Vi är redo för spelen som är som en länk mellan dåtida och nuvarande människor.

Vädret är vackert. Det är varken för varmt eller för kallt för att spela boll på den gamla Mjulbacka där man ursprungligen brukade spela pass mjul och leik mjul. Det regnar inte och inte heller några myggor finns i luften för att störa oss. Fåglar kvittrar och solen skiner.

Dagen innan har bollplatsen gjorts i ordning och nu kan folk komma till samma ställe där före detta runöbor samlades för att spela. Och de kommer, många av dem i sina fina lokala folkdräkter och flera av publiken har lyssnat på idrottshistorikern Isaks föreläsning tidigare samma dag och har större och detaljerade kunskaper vad det hela handlar om. Folk tar plats vid sidan av spelplatsen och väntar.

Första spelet man spelar är pass mjul. Man brukade spela detta spel vid påsk då man kom ut ur kyrkan. Det är enastående att flickorna hade på sig kläder gjorda speciellt för detta spel. Fina såg man ut, som brudar, tycker jag.

– Det är helt unikt. Här är det folkdräkter som är gjorda enbart för en mycket gammal idrott. Det är fantastiskt roligt att se, säger Isak. Han fortsätter:

– Spelet är så enkelt. Förmodligen också väldigt gammalt, men det är omöjligt att spåra hur gammalt. Det handlar ju bara om att pojkar ska kasta eller slå iväg en boll och så ska flickorna fånga den i sina förkläden. Det är jättesvårt att veta hur länge man har spelat spelet på Runö.

Första spelet går ganska snabbt och det är flera, både runöbor och gäster, som vill pröva hur det gick till förr i tiden. Roligt är det och man hör många glada skratt. Förr i tiden spelade man inte detta spel för att vinna och vara bäst utan för nöjes och glada humörens skull.

Nästa spel är leik mjul och det är mer avancerat och har en mycket specifik historia. Detta spel var avsett enbart för killar men idag kan alla som vill vara med och spela. Vilken tur att vi har gäster från Tallinna Teknikgymnasium

sium/Tallinns Teknikgymnasium som har råkat komma för detta säregna evenemanget! Det är nämligen så att leik mjul kräver flera deltagare och niondeklassare från Tallinn verkar vara riktiga slagbollsentusiaster.

Självaste spelet liknar brännboll och nådde ön år 1845 då en engelsk båt kallad för Duncombe gick i grund nära Runö och dess besättning lärde runöborna spela spelet. Isak berättar:

– Jag hade egentligen intresserat mig för modern idrott i Estlands svenskbygder. Så läste jag Ernst Kleins bok om Runö där de gamla traditionella bollspelen beskrevs. Jag blev väldigt intresserad av eftersom det var ganska uppenbart för mig att de spelade baseball på Runö och det kunde jag inte riktigt förstå eftersom det var ett sådant gammaldags samhälle. Och då undrade jag hur det kom sig och så började jag gräva. Och sedan försökte jag komma till botten med varför de spelen hamnade på Runö.

Spelet leik mjul flyter väl denna vardag. Det glädjer mig mycket och är en ära att äkta Runös ättlingar Leif och Susanne Strömfelt i sina folkdräkter är med oss och tittar på ungdomarnas lek. Visst är det vackert!

Isak är nöjd och säger att det gick långt över förväntan:

– Spelet är ju väldigt komplicerat. Jag har testat det lite men var ändå orolig att man inte får ett flyt i spelet men det var väldigt många som var med och det var väldigt många som var duktiga att slå bollarna med sina slagträn så att det var väldigt flyt i spelet. Jag tror att det var också ett roligt inslag för alla som testade.

Ja, men reglerna? Hur är det med dem för idrotter som är utdöda och man bara har nerskrivna regler? Högscolelektorn Isak Lidström på GIH/Gymnastik- och Idrottshögskolan förklarar:

– En regel är lätt att förstå om man ser den i text men om man väl står där och ska springa då uppkommer det följdfrågor och svaren på dem har man inte. Då försöker man hitta på dem i efterhand, man försöker vara kreativ att rekonstruera dem.

Spelen är spelade och folk börjar gå iväg, rika av en ny erfarenhet i sitt liv. Det finns planer hur man gör det senare då Isak med sina barn har åkt iväg. Man vill nämligen fortsätta att använda samma spelplats för samma sporter, sätta upp en anslagstavla med information om spelen och reglerna, man vill fortsätta att tillverka slag-trän och bollar av skinn för dem som också vill spela spelen i framtiden.

Men jag är nyfiken och vill ställa några ytterligare frågor till Isak.

Har du själv estniska anor?

Jag har inga estniska anor utan jag kom helt utanför och blev intresserad av det här för kanske ca tio år sedan.

FOTO: KAI SOMMER

Mjuli-mängu reivod / Dräkter för mjul-spelet

Hur känns det att vara på Runö och motsvarade ön dina förväntningar?

Det är verkligen helt fantastiskt. Jag har länge velat åka till Runö, men det är inte helt lätt särskilt om man har små barn. Jag blev pappa precis då jag blev intresserad av Runö. Nu har jag barnen så pass stora att de kunde följa med.

Runö är en sådan plats man har sett på mycket gamla bilder. Men det är helt annat att se den i verkligheten. Att se hur byn hänger ihop. Kyrkorna på Runö ser man ofta bara en och en på bild. Man har sett den gamla kyrkan många gånger och även den nya. Men man slås av hur tätt de står ihop när man ser dem i verkligheten. Det har jag aldrig tänkt på förut. Det var någonting jag slogs av.

Kan du berätta lite mer hur du blev intresserad av de gamla runösporterna?

När jag blev doktorand då hade jag sökt forskarutbildning med en forskningsplan som handlade om samisk idrott och mycket gamla traditionella samiska idrotter men precis efter att jag blev antagen åkte jag till Estland och var i Hapsal och åkte till Ormsö då ville jag egentligen ändra och skriva en doktorsavhandling om estlandssvensk idrott men det blev inte riktigt så. Så jag skrev en annan avhandling om samisk idrott istället. Det är ju egentligen liknande företeelser. Jag har intresserat mig för idrotter bland etniska minoriteter. Och det gäller ju både samerna och även estlandssvenskarna i Estland. Jag är generellt intresserad av vad lek och idrott har för betydelse i mindre minoritetsgrupper i deras vardag, vid deras högtider, vilken betydelse det har vid deras identitet. Estlandssvensk eller samer. Det är ganska liknande företeelser egentligen, men olika case kan man säga.

Mitt idrottshistoriska intresse bottnar i att jag har alltid varit intresserad av längskidåkning, framför allt Vasaloppet har jag varit intresserad av. Raul Olle var ju en stor idol för mig när jag växte upp. I svensk skididrott

var samerna pionjärfigurer. Det var de som var de bästa skidåkarna när skidåkning gick från att vara ett transportmedel till en modern sport. Därför ville jag fördjupa mig i det här hur det kom sig att det var samerna som stod i centrum för längdskidsporten och vilken betydelse skididrott har haft för samerna att skapa en samisk identitet.

Det som jag har skrivit om estlandssvensk idrott har varit ett hobbyprojekt som jag har gjort vid sidan av avhandlingsarbetet. Så det mesta gjorde jag för sju-åtta år sedan. Men det är just nu jag har kommit till Runö och det känns väldigt roligt och nu skulle jag gärna göra någonting mera av det här.

Då du såg Mjulbacka för första gången, blev du besviken?

Jag tyckte det var fantastiskt roligt eftersom det var en plats som jag har skrivit om utan att någonsin ha varit på den. Jag har fått hjälp av Leif Strömfelt som bor på Runö stora delar av sommaren som är runöättling. Han har varit på plats och tagit bilder åt mig så att jag har kunnat se hur det ser ut nu. Så jag hade bilden ganska klar för mig. Men det kändes ju väldigt speciellt att få stå där på riktigt och se hur det såg ut. Det är ju uppenbart en väldigt gammal idrottsplats. För mig som idrottshistoriker är det ju lite av historiens vinds slag som slår emot en om man kommer till en sådan plats.

Vill du åka tillbaka till Runö någon gång?

Ja, det vill jag. Det är många saker jag skulle vilja göra. Bland annat skulle jag vilja springa maraton på Runö och sedan finns det ju också en idrottsfestival mellan Runö och Kynö. Den skulle jag också så gärna vilja se, vara med och se den på plats. Jag kommer definitivt att återvända.

Jag tackar Isak så mycket för all hans forskning, tid och energi han har lagt ner och tycker det är helt fantastiskt att han verkligen kunde åka till Runö och att han tog sina barn Sonja och Yngve med sig. Underbart att evenemanget blev av och var så väl lyckat.

Mina goda medarbetare och studenter i den svenska vuxengruppen Külli Uustal och Marika Reintam vill jag också så hjärtligt tacka. De var med i teamet för att både förbereda och genomföra evenemanget. Vad skulle jag ha gjort utan dem?!!!! :)

Jag vill också tacka alla andra frivilliga som hjälpte till så att det hela kunde njutas tillsammans. TACK, TACK!!!

* Ordet mjul betyder boll i runömålet.

Ruhnu matusekombed

MERILIN KAUSTEL-LEHEMETS

Ruhnu traditsiooni järgi algas lahkunu ärasaatmine kohe pärast surma, mil leidis aset viimane austusavaldus. Kohalviibijad laulsid psalme, kuni hing kehast lahkus. Sellele järgnes lahkunu silmade sulgemine. Seda peeti toiminguks, mis aitas lahkunul vaikselt rahu leida.

Kui keegi suri nädalavahetusel, tuli matused pidada järgmisel nädalavahetusel, sest matused toimusid alati pühapäeviti koos jumalateenistusega. Sõltumata kellaajast kutsuti kokku inimesed, kelle lahkunu ise või lahkunu sugulased olid matuse ettevalmistustele määranud. Need olid tavaliselt kaks kuni neli meest ehk *ställ-utter-liftare*, kes vastutasid lahkunu tõstmise ja kandmise eest, ning kaks naist ehk *opaleggiare*, kes surnut pesid ja riietasid. Pesijatena tegutsesid enamasti vanemad ja kogenud külanaised, mehed olid aga tihti lahkunu eakaaslased.

Surnu paigutati spetsiaalsele kandraamile *deb-rälya'*le, mis oli olemas peaaegu igas Ruhnu talus ja mida ei kasutatud kunagi muuks otstarbeks. Seda puudutati ainult siis, kui keegi oli siitilmast lahkunud. Lahkunu käed asetati rinnale risti ja tema pea alla pandi padi. Kui tuba oli koristatud, toodi surnu tuppa.

Talunaised valmistasid matuseõlle ning -toidu. Mehed meisterdasid samal ajal kirstu ja risti – see oli küla ühine töö, mis toimus kiirelt ja organiseeritult.

Laupäeva pärastlõunal, kui mehed hauda kaevasid, käisid noored mehed (*umgoara*) talust tallu, et külaelanikke matustest teavitada. Nad kandsid rituaalseid teatekeppe *umgoarstakan*, millega koputati vastu maad.

Kui kellegi ukse taga koputati ja uks avati, tervitati teda sõnadega „*marin*“ (tere hommikust), millele järgnes kutse: „*N. N. – folked säger att ni vänligen skulle komma och sörja.*“

Kutsutu vastas: „*Tack för inbjudan.*“

Pärast teavitusringi jätsid noormehed oma kepid kirikuaias müüri taha ja läksid meeste appi.

Laupäeva õhtu ja öine valve

Lahkunut hoiti õöl vastu matusepäeva elutoas. Vanemad naised kogunesid õhtul lahkunu ümber valvet pidama. Lahkunu pea juures põles küünal ning aeglaseid ja kurbi psalme lauldi vähemalt südaööni, kuid sageli kestis laulmine varajaste hommikutundideni. Psalmid valiti vabalt, kuid eelistati surma ja matusega seotud laule, nagu „Ack döden haver hädanryckt“ ja „Våra vänner falla ifrå“. Ruhnus oli tuntud ka psalm number 297 „Härlig är jorden“.

Mainitakse, et just viimane öine laulmine oli kogukonna meelest kõige pidulikum olnud.

Pühapäeva varahommik

Järgmisel hommikul enne kirstu välja viimist viidi lahkunu esikusse või lauta ning asetati kandraamile, millega lahkunu hiljem surnuaiale kanti. Selle tegevuse juures lauldi veel üks psalm, mida peeti justkui sillaks kodu ja matusepäeva vahel.

Kirstu valmistamine ja kombed

Lahkunu kirstul oli alati kuus kirstulauda, mille servad olid võrdsed ja sirged. Kui surnu oli kirstu asetatud, naelutati küljed kinni. Kõige ülemine laud jäeti lahti, et lähedased saaksid lahkunut veel viimast korda näha. Mõnikord olid kirstulauad kaunistatud risti või mustritega.

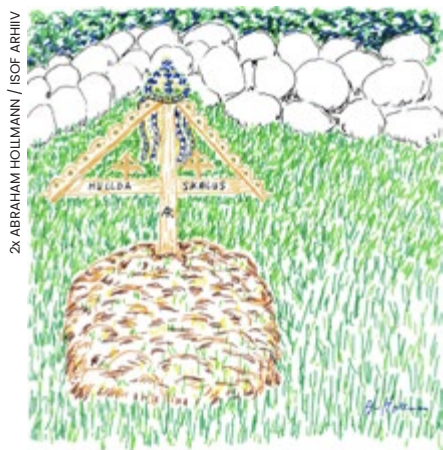
Mõni vana allikas mainib, et peremehe või perenaise matustel tapeti ohvriloom – tavaliselt lammas, vaesemates peredes vähemalt kukk. Seda tehti uskumusest, et lahkunu ei võtaks pere karjaõnne endaga hauda kaasa.

Ristid

Ruhnurootslased maeti peamiselt Ruhnu kalmistu lõunapoolsesse ossa, osaliselt ka kirikuhoonete taha. Seal oli nende traditsiooni järgi tavalisim hauamärk katuselukujuline rist. 20. sajandil hakati riste valmistama ka kivist ja metallist.

Katuselukujulise risti kaks ülemist lauda seati teineteise suhtes teravnurka. Ristile graveeriti tavaliselt lahkunu nimi, eluaastad ja vahel ka talumärk. Mõnel juhul kinnitati põiklauale eraldi nimeplaat.

Surnud ema ristile kinnitati vastavalt lapse soole väike lisarist: poja puhul paremale, tütre puhul vasakule.

Joonistatud pildid kahel paarislehel: Abraham Hollmann 1973

Neiu hauamärki iseloomustas sakiline kroonkattega rist. Abiellumisealiste tüdrukute risti võidi kaunistada ka pruudikrooni ja lindiga.

Mehe ja naise risti eristati katuseplaatide asetuse järgi: mehel jäi pealmiseks ülemine parempoolne laud, naisel ülemine vasakpoolne laud. Ruhnurootslased hauaplatse üldiselt ei kaunistanud, mõnikord vaid rannataimedega. Puust risted lagunesid mõnekümne aastaga ja Ruhnu tava järgi neid ei parandatud ega asendatud – hauad unustati.

Riietus

Leinajad kandsid must-valget rahvarõivast. Meessoost lahkunu riietati valgesse särki, millele võis olla lisatud värviline siidrätt, mõnikord triibuline kampsun või vest. Särk võis olla sama, mida lahkunu oma pulmapäeval kandis. Lisaks olid surnul jalas valged linased põlvpüksid ja pikad sukad või pikad püksid.

Et jalad sirgelt püsiksid, seoti need omavahel sõlme tegemata sinise lindiga kokku. Käed seoti rinnale risti. Mehele pandi pähe hall villane müts või valge pitsservaga linane peakate ja kätte sinised sõrmkindad.

Naistele ja noortele seoti pähe valge pitsiga linane peakate (sama, mis meestele), mis kinnitati lõua alt siidpaelaga. Naised riietati kirikuriideisse: valge rätik, peakate ja kingad. Naistele kindaid kätte ei pandud.

Lapsed maeti oma tavalistes riietes ja kinnastega.

Matusepäev

Pühapäeva hommikul kogunes suguvõsa leinamaja juurde. Naised läksid esimesena sisse, mehed jäid ukse taha. Enne õpetaja saabumist kanti kirst välja kanderuamile ning kaeti musta kirstukattega. Kate tõsteti veel üheks hetkeks kõrvale, et matuselised saaksid lahknuga hüvasti jätta. Kui õpetaja oli saabunud ja palve loetud, suleti kirst lõplikult.

Seejärel pakuti *umgoara*-poistele matusepäevaneiks õlut, puskarit ja leiba (*kakobre* ja *sõt-surbre*). Õpetajale pakuti paremaid roogi.

Matuserong ja matusetalitus

Matuserongis kõndisid kõige ees lauljad, seejärel kirstukandjad ja nende järel ristikandja, kes kõndis rongkäigus alati kirstu taga ning hoidis risti püsti kogu teekonna vältel. Risti järel liikus õpetaja, siis sugulased ja teised leinajad.

Teekond võis alata psalmiga „Äh, mitt hjärta gläds djupt“. Kogu teekonna vältel lauldi eeslauljate juhtimisel. Lähedased sugulased läksid sageli kirikusse lühemat teed pidi.

Kirikukellad helisesid seni, kuni kirst kalmistuvärvani jõudis. Värava juures võtsid mehed mütsid peast ja algas leinalaul. Neli meest lasid kirstu kahe kõie abil hauda. Õpetaja pidas kõnet ja viskas kolm labidatäit mulda hauda, lausudes järgmised sõnad: „Mullast oled sa võetud, mullaks pead sa jälle saama, Jeesus Kristus, sinu Päästja, äratab sind viimasel päeval.“

Seejärel viskasid leinajad igaüks kolm peotäit mulda. Kui haud täideti, lauldi veel üks laul. Seejärel asetati hauale rist ja mindi kirikusse jumalateenistusele.

Toit

Pärast jumalateenistust järgnes suguvõsale pidusöök. Piduõuade hulka kuulus kanaliha, sealih ja lihasupp klimpide ja rosinatega. Ruhnu õlu oli kaljasarnane mahe jook. Peiedel pakuti ka leiba ning putru, mis valmistati hapu- ja magusa piima ning murendatud leiva segust.

Toidupalve kõlas nii:

„Jeesuse nimel läeme lauda, sööme, joome Jumala sõna järele. Jumala auks, meile kasuks, saame toitu Jeesuse nimel. Aamen.“

Pärast söömaega läks igaüks koju ja sellega oli matuseremoonia selleks korra lõppenud.

KUSTEBON, 1967/72

Must-valge foto ajalehest / En svartvit foto från Kustbon ▶

Begravningssed på Runö

MERILIN KAUSTEL-LEHEMETS

Enligt Runös traditioner inleddes den avlidnes sista färd omedelbart efter dödsögonblicket, då man gav honom eller henne den sista hedersbetygelsen. De närvarande sjöng psalmer tills man ansåg att själen hade lämnat kroppen. Därefter slöts den avlidnes ögon. Detta betraktades som en handling som hjälpte den avlidne att finna ro.

Om någon dog under helgen fick man vänta med begravningen till nästa veckoslut, eftersom begravningar på Runö alltid hölls på söndagar i samband med gudstjänsten. Oavsett tidpunkt sammankallades de personer som den avlidne eller släktingarna hade utsett för förberedelserna. Dessa var vanligtvis två eller tre män, *ställ-utter-lif-tare* (bärare), och två kvinnor, *opaleggiare* (tvätterskor och påklädare). Männen lyfte den avlidne vid behov, medan kvinnorna ansvarade för tvätt och påklädning. Tvätterskorna var oftast äldre och erfarna bykvinnor, medan bärarna ofta var jämnåriga med den avlidne.

Den döde placerades på en särskild bår, *debrälya*, som fanns i nästan varje gård på Runö och aldrig användes för något annat ändamål. Denna rördes endast vid när någon hade gått bort.

Den avlidnes händer lades korslagda över bröstet och en kudde placerades under huvudet. När rummet hade städats fördes den döde in.

Gårdens kvinnor bryggde begravningsöl och lagade mat. Männen förberedde samtidigt kistan och korset – detta var en gemensam uppgift för byn, och allt gjordes snabbt och ordnat.

På lördagseftermiddagen, medan männen grävde graven, gick unga män – *umgoara* – från gård till gård för att meddela om begravningen. De bar rituella budskapsstavar, *umgoaarstakan*, som de knackade med mot marken.

När man knackade på en dörr och den öppnades hälsade man med "marin" (god morgon), följt av inbjudan: "N. N. – folked säger att ni vänligen skulle komma och sörja."

Den tilltalade svarade: "Tack för inbjudan."

Efter rundan ställde de unga männen sina stavar bakom kyrkogårdsmuren och gick för att hjälpa männen.

Lördagskvällen och nattvakten

Den avlidne låg på lördagskvällen i stugan. Äldre kvinnor samlades för nattvak. Vid den dödes huvudände brann ett ljus, och psalmer sjöngs långsamt och sorgset fram till midnatt. Ofta fortsatte sången ända in på morgontimmarna. Psalmerna valdes fritt, men man föredrog döds- och begravningspsalmer som "Ack döden haver hädanryckt" och "Våra vänner falla ifrå". På Runö var även psalm nr 297 "Härlig är jorden" välkänd.

Det sägs att just den sista nattens sång var den mest högtidliga för hela gemenskapen.

Tidigt på söndagsmorgonen

Följande morgon, innan kistan bars ut, fördes den avlidne till förstugan eller ladan och lades på bår som senare skulle bäras till kyrkogården. Vid detta sjöngs ännu en psalm, som betraktades som en "övergångsstund" mellan hemmet och begravningsdagen.

Kistans tillverkning och bruk

Den avlidnes kista hade alltid sex kistbrädor, med jämna och raka kanter. När kroppen hade lagts i kistan, spikades sidorna fast. Den översta brädan lämnades öppen så att de anhöriga kunde se den döde en sista gång. Ibland dekorerades kistans brädor med kors eller mönster.

Äldre källor nämner att man vid husbondens eller husmoderns begravning brukade slakta ett offerdjur – oftast ett får, i fattigare hushåll åtminstone en tupp. Detta gjordes i tron att den avlidne annars kunde ta med sig gårdens lycka i graven.

Korsen

Kustsvenskarna begravdes huvudsakligen i den södra delen av Runö kyrkogård, delvis bakom kyrkobyggnaderna. Det vanligaste gravmärket enligt runösvensk tradition var det takformade korset. Under 1900-talet började kors även tillverkas av sten och metall.

De två övre brädorna sattes i en spetsvinkel mot varandra. På korset graverades oftast namn, levnadsår och ibland gårdsmärket. I vissa fall fästes en separat namnskylt på tvärsålen.

På en avliden moders kors sattes ett litet extra kors: på höger sida för en son, på vänster för en dotter.

En jungfrus gravmärke utmärktes av ett sågtandsformat kronornament. För flickor i giftasålder kunde korset även prydas med brudkrona och band.

Man skilde mellan mäns och kvinnors kors genom de översta takplankornas placering: hos män låg den övre högra överst, hos kvinnor den övre vänstra. Runöborna smyckade sällan gravarna, ibland med växter från sanddynerna. Träkorsen föll sönder efter några decennier och enligt tradition ersattes de inte – gravarna lämnades att glömmas.

Klädsel

De sörjande bar svart-vita folkdräkter. En avliden man kläddes i vit skjorta med färgad sidenscarf, ibland randig tröja eller väst, samt underkläder och strumpor. Skjortan kunde vara densamma som han bar vid bröllopet. Han bar vita linneknäbyxor med långa strumpor eller långa byxor.

För att benen skulle ligga rakt bands de samman med ett blått band, utan knut. Händerna bands i kors över bröstet. På huvudet satt en grå yllehatt eller ibland en vit linnemössa med spetskant, fäst med sidenband under hakan. På händerna blå fingervantar.

Kvinnor och ungdomar bar alltid vit linnemössa med spets, knuten med sidenband. Kvinnliga avlidna kläddes i kyrkdräkt: vit sjal, huvudbonad och skor. Kvinnor fick

inga handskar. Barn begravdes i sina vanliga kläder och halvvantar.

Begravningsdagen

På söndagsmorgonen samlades släkten vid sorgehuset. Kvinnorna gick först in, männen stannade utanför. Innan prästen anlände bars kistan ut på bårställningen och täcktes med ett svart bårtäcke. Täckningen lyftes en sista gång för avsked. När prästen kommit och bönen lästs stängdes kistan.

Därefter bjöds *umgoara*-pojkar på begravningsmåltid: öl, brännvin och bröd – *kakobre* och *söt-surbre*. Prästen fick finare rätter.

Processionen och ceremonin

I spetsen av processionen gick sångarna, följda av kistbärarna och därefter ristikarlen, som alltid gick bakom kistan och bar korset upprätt under hela färden. Efter honom gick prästen, därefter släkten och övriga sörjande.

Färden kunde börja med psalmen "Åh, mitt hjärta gläds djupt". Hela vägen sjöngs psalmer under ledning av försångarna. Närmaste anhöriga tog ibland en kortare väg till kyrkan.

Kyrkklockorna ringde tills kistan nådde kyrkogårdsgrinden. Där tog männen av sig hattarna och sorgesången började. Fyra män sänkte ner kistan i graven med hjälp av två rep. Prästen höll tal och kastade tre skovlar jord på kistan och sade:

"Av jord är du kommen, till jord ska du åter bli. Jesus Kristus, din Frälsare, ska väcka dig på den yttersta dagen."

Därefter kastade sörjande tre nävar jord var. När graven fylldes sjöngs ännu en sång. Sedan restes korset och alla gick till kyrkan för gudstjänst.

Måltiden

Efter gudstjänsten följde festmåltid för släkten. Rätterna bestod av kötsoppa med klomp och russin, kyckling och fläskkött. Runööl var en mild dryck liknande svagdricka. Man serverade även bröd och gröt gjord av blandad sur och söt mjölk med smulat bröd.

Bordsbönen lød:

"I Jesu namn går vi till bordet, äter, dricker enligt Guds ord.

Till Guds ära, till vår nytta, får vi näring i Jesu namn. Amen."

Efter måltiden gick alla hem och därmed var begravningsceremonin avslutad.

Pastor Sven Danellile pühendatud päev Noarootsis – mälestus, tänu ja elav pärand

KRISTO HÜDSI
EELK Noarootsi koguduse õpetaja

Noarootsi kogukond tuli 25. novembril kokku kaunile ja sisukale mälestuspäevale, meenutamaks Rootsi piiskoppi, kirjaniku ja armastatud sõpra Sven Danelli, kelle nimi ja pärand on sügavalt seotud Eesti rannarootslaste looga Noarootsi kihelkonnas.

Sündmus langes märgilisele kuupäevale: samal päeval on nii Sven Danelli sünniaastapäev kui ka Püha Katariina, Noarootsi koguduse nimipühaku mälestuspäev. Kohale tuli ligikaudu 30 inimest, kelle seas oli koguduse liikmeid, kohalikke elanikke ning muidu ajaloo- ja kultuurihuvilisi. Õhkkond oli soe ja südamlük: kohalikud tublid naised olid laua katnud värske leiva ja ahjusoojade kaneelisaiadega, mis löid saali tõeliselt koduse ja hooliva meeleolu.

Näitemänguga alanud õhtu

Õhtu algas poeetilise ja sügavmõttelise näidendiga „Danelli tulemine“, mis kujutas Rootsi pastori ja Noarootsi inimeste esimest kohtumist Tuksis. Laval rõhutati hällides toonides pilti rannarootslastest. Rannamaastiku vaikset ilu löid laval targanud kuldne rukis, väike kelle ja jõulukroon, mis sümboliseerisid seda peidetud ilu, mida Danell Noarootsist leidis.

Ettekanne Danelli elurännakust

Minul oli eesõigus ja au Danelli eluteest ettekanne teha. Püüdsin kuulajaile anda põhjaliku ülevaate Sven Danelli elust, tema tulekust Eestisse ning temast kui inimesest, õpetajast ja sõbrast. Danelli elu Noarootsis ja kodumaal Rootsis oli täis soojust, kohalikest inimestest hoolimist ja sügavat austust oma ligimese vastu. Tema siirus, huumorimeel ja oskus lihtsuses ilu näha puudutas paljusid ja puudutab tänagi. Ettekandes näitasin fotosid, mis tõid publikuni lähemale näod ja paigad, mida Danell tundis ja armastas.

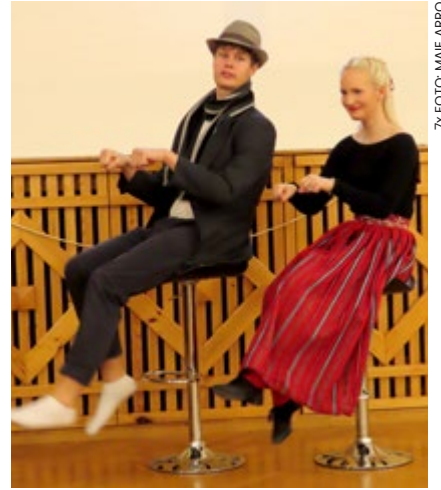
Ettelugemised ja sketsid „Kuldrannakese“ ainetel

Õhtu jätkus elavate kirjanduselamustega. Gümnaasiumiõpilased lugesid katkendeid Danelli teosest „Kuldrannake“, mis on paljudele olnud otsekui sild rannarootsi kultuuri ja pärimuse juurde. Nende ettelugemiste vahel sündisid lustlikud ja soojad stseenid: Danelli ja Kurksi rattasõit kuumal suvepäeval, naljakad hetked pastoraadi igapäevaelust ning liigutavad mõtisklused sellest, mis tähendust pakub elamine kuskil, kus süda tunneb end nagu kodus. Rahvatantsuesitused ja Mats Ekmani luuleread ning nendele kirjutatud laulud, mida esitas Noarootsi naisansambel, lisasid õhtusse veelgi elu, helgust ja rõõmu. Õhtu kulmineerus ühise poeetilise hüvastijätuga: „Jumalaga, kuldrannake!“ Lavale kogunenud näitlejad seisid Danelli kehtastanud näitleja selja taha vaikse tänuga mehe ees, kes armastas seda paika ja sealseid inimesi rohkem, kui sõnad väljendada suudavad.

Raamatunäitus – 121 vana raamatut

Päev enne Danellile pühendatud õhtut, 24. novembril avati Noarootsis kaunis ja väärtuslik raamatunäitus Pürksi kultuurimajas, mis on pühendatud eesti raamatu 500. juubeliaastale. Näitusel on väljas 121 vana raamatut Noarootsi kodudest, arhiividest ja predest.

Valik on mitmekesine: esindatud on vaimulik kirjandus, teaduskirjandus ja õpikud, ilukirjandus ning lastekirjandus. Näituse vanim eksponaat on rootsikeelne Piibel aastast 1765 – ajatu tunnistus sellest, kuidas usk, haridus ja sõna on rannarootsi kogukonda

põlvkonniti kujundanud. Iga raamat kannab endas oma lugu, käekirju, märkmeid, kulunud kaasi ja mälestusi. Näitus oli avatud nädal aega ning selle korraldamisele andsid oma panuse kohalikud inimesed, sealhulgas Noarootsi koolid, Noarootsi raamatukogu, Noarootsi kogudus ja Pürksi kultuurimaja. Suur ja siiras tänu kõigile, kelle panus tegi selle hinnalise väljapaneku võimalikuks!

Lisaks raamatunäitusele ja Sven Danellile pühendatud õhtule toimusid Noarootsi koolides viktoriinid. Küsimused puudutasid nii raamatuid kui ka Noarootsi eri paiku ning loomulikult ka Sven Danelli elu Noarootsis ja teeneid kogukonnale. Koolides valmistuti sündmusteks suure hoolega. Kunstitundides joonistasid lapsed „Kuldrannakese“-teemalisi pilte. Lastel olid Danelli jutustustele südamlikud, mängulised ja vahel üllatavalt küpsed vaated. Nendest

töödest pandi kokku eraldi pildinäitus, mis oli samuti Pürksi kultuurimajas kõigile vaatamiseks väljas.

Advendiaeg ja jõulud

Olgu algav advendiaeg teile kõigile rahu, lootuse ja valguse kandja. Toogu jõulud teie kodudesse soojust, lähedust ja rõõmu ning olgu uus aasta täidetud lootuse ja tänulikkusega!

En dag tillägnad pastor Sven Danell i Nuckö – minne, tacksamhet och levande arv

KRISTO HÜDSI
Präst i EELK Nuckö församling

Nuckö församling samlades den 25 november till en vacker och innehållsrik minnesdag för att hedra den svenske biskopen, författaren och älskade vännen Sven Danell, vars namn och arv är djupt sammanflätat med estlandssvenskarnas historia i Nuckö socken.

Datumet var symboliskt: samma dag infaller både Sven Danells födelsedag och minnesdagen för den heliga Katarina, Nuckö församlings skyddshelgon. Omkring trettio personer kom, bland dem församlingsmedlemmar, ordsbor och andra med intresse för historia och kultur. Stämningen var varm och hjärtlig: bygdens driftiga kvinnor hade dukat bordet med nybakat bröd och varma kanelbullar som gav salen en hemtrevlig och omtänksam atmosfär.

Kvällen inleddes med ett teaterstycke

Kvällen började med det poetiska och tankeväckande teaterstycket Danells ankomst, som skildrade den svenske pastorns första möte med människorna i Tuksi. På scenen framhövdes kustsvensarna i dämpade gråtoner. Den stilla skönheten i kustlandskapet gestaltades genom gyllene rågstrån, en liten klocka och en julkrona – symboler för den dolda skönhet som Danell fann i Nuckö.

Föredrag om Danells livsväg

Det var min förmån och ära att hålla ett föredrag om Danells liv. Jag försökte ge åhörarna en grundlig överblick över Sven Danells liv, hans väg till Estland och hans gärning som människa, lärare och vän. Danells liv i Nuckö och i hemlandet Sverige var fyllt av värme,

omtanke om bygdens folk och djup respekt för nästan. Hans uppriktighet, humor och förmåga att hitta skönheten i det enkla berörde många då – och berör än idag. Under föredraget visade jag fotografier som förde publiken närmare de ansikten och platser som Danell kände och älskade.

Uppläsningar och sketcher ur "Guldstrand"

Kvällen fortsatte med levande litterära upplevelser. Gymnasieelever läste utdrag ur Danells verk "Guldstrand", som för många har fungerat som en bro till kustsvensk kultur och tradition. Mellan uppläsningarna uppstod humoristiska och varma scener: Danells och Korkis cykeltur under en het sommar dag, lustiga ögonblick ur pastorsexpeditionens vardag och gripande reflektioner om vad det innebär att leva på en plats där hjärtat känner sig hemma. Folkdanser, Mats Ekmans dikter och sångerna tonsatta till dem, framförda av Nuckö kvinnliga ensemble, gav kvällen ytterligare ljus, liv och glädje. Kvällen kulminerade i ett gemensamt poetiskt avsked: Farväl, du gyllene strand. Skådespelarna på scenen samlades bakom den som gestaltade Danell, i tyst tacksamhet inför en man som älskade denna plats och dess människor mer än ord kan uttrycka.

Bokutställning – 121 gamla böcker

Dagen före Danellkvällen, den 24 november, öppnades en vacker och värdefull bokutställning i Birkas kulturhus, tillägnad det estniska bokens 500-årsjubileum. Utställningen visade 121 gamla böcker från Nuckö hem, arkiv och familjer. Urvalet var mångsidigt: religiös litteratur, vetenskapliga verk och läroböcker, skönlitteratur och barnlitteratur. Det äldsta föremålet var en svensk-språkig bibel från 1765 – ett tidlöst vittnesbörd om hur tro, bildning och ordet har präglat kustsvensarna genom generationer. Varje bok bär på sin egen historia, med anteckningar, dedikationer, nötta pärmar och minnen. Utställningen var öppen i en vecka och genomför-

7x FOTO: MAIE ARRO

Näitusel väljasolnud vanim raamat – rootsikeelne piibel aastast 1765 / Den äldsta boken på utställningen – svenskspråkiga bibeln från 1765

Kristo Hüdsi

Kodusküpsetatud leib / Hembakat bröd

Õpilastööde näitus "Kuldrannake" / Utställning av elevteckningar "Guldstrand"

des med hjälp av lokala krafter: Nuckö skolor, Nuckö bibliotek, Nuckö församling och Birkas kulturhus. Ett stort och innerligt tack till alla vars insats gjorde denna värdefulla utställning möjlig.

I samband med bokutställningen och kvällen tillägnad Sven Danell anordnades även frågesporter i Nuckö skolor. Frågorna berörde både böcker, olika platser i Nuckö samt naturligtvis Sven Danells liv och betydelse för församlingen. Skolorna förberedde sig med stor omsorg. I bildlektionerna ritade barnen illustrationer

med motiv ur "Guldstrand". Barnens teckningar bar på hjärtliga, lekfulla och ibland förvånansvärt mogna perspektiv. Dessa arbeten sammanställdes till en separat utställning som också visades i Birkas kulturhus.

Adventstid och jul

Må den annalkande adventstiden bära frid, hopp och ljus till er alla. Må julen föra värme, närhet och glädje till era hem, och må det nya året fyllas av hopp och tacksamhet.

Rannarootsi muuseumi aasta 2025

ÜLO KALM

Hea lugeja, toon Teieni ülevaate muuseumi tegevusest peagi lõppeval aastal. Tegevust on jagunud palju: on olnud mitu olulist kohtumist, kerkinud on uus paadimaja, tööd on jätkunud Korsi talu taastamisel. Ehkki kirjatükk tuli pikk, on see siiski vaid lühike ülevaade ja palju jääb kajastamata.

Ustavad neljapäevamemmed

Juba 28 aastat kogunevad igal neljapäeval muuseumi käsitöötoas neljapäevamemmed, kes tutvustavad rannarootslaste käsitöötraditsioone, teevad käsitööd ja kellest on alati suur abi muuseumi sündmuste korraldamisel. Meil on kaheksa aktiivset ja tublit neljapäevamemmet: Sirje Johannes, Ene Smõslova, Anu Mätlik, Rüüd Kamarik, Aili Umda, Malle Pärtel, Lii Kalm, Dolly Karlsson.

Me ei unusta ka kõrge vanuse tõttu kõrvale jäänud memmesid. Aprillis tähistasime Sigrid Tarkmeele 90. juubelisünnipäeva. Juulis külastasime muuseumi neljapäevamemmedega Silvi-Astrid Mickelini, kes juba teist aastat elab Samaaria hooldekodus Hiiumaal.

6. juunil osalesime koos neljapäevamemmedega pidulikult Rootsi rahvuspüha vastuvõtul Rootsi saatkonnas Tallinnas suursaadik Charlotte Wrangbergi kutsel. Tänavune suursaadiku vastuvõtt oli pühendatud rannarootslastele. Muuseumi poolt paigaldasime saatkonna residentsi õuele esimese ja teise Rannavaiba koopiad, mis pidulikult sündmusel rannarootslaste ajalugu ilmekalt tutvustasid.

Augustis korraldasime muuseumi neljapäevamemmedele väljasõidu Raplamaale, kus tutvuti Järvakandi klaasimuuseumi, Eesti huumorimuuseumi ning Käru muuseumiga.

Väsimatu varjevõrgutegu

Muuseumis jätkub vabatahtlik varjevõrkude valmistamine Ukraina heaks. Igal tööpäeval, kui muuseum on avatud, käib varjevõrke punumas mitu vabatahtlikku, nii ukrainlasi kui kohalikke. Kokku käib võrke punumas 10–15 abilist. Muuseum aitab lahendada vabatahtlike töö korraldust, vajaliku materjali hankimist ning valmis võrkude ärasaatmist. Artikli valmimise hetkeks on valminud u 8500 m² varjevõrke. Võrgutegu algas muuseumis 2022. aasta aprillis.

15. septembril korraldasime vabatahtlikele punujaile tänureise ajaloolisele rannarootsi alale Noarootsi. Reisi juht ja giid oli Ülo Kalm. Vabatahtlike tegevust toetab sihtasutus Brödet 4000 euroga.

Mõni nope sündmustest

Traditsiooniline pere talvapäev toimus 1. märtsil. Lökke

süütas aselinnapea Tõnu Parbus. Haapsalu vabatahtliku merepääste esindus oli väljas viie vetelpäästekoeraga, kes valmistasid suurt rõõmu nii lastele kui ka täiskasvanutele. Politsei- ja piirivalveameti esindajad tutvustasid merepäästetehnikat ja päästevahendeid ning huvilistel oli võimalik tutvuda skauttriga. Tänavuse sooja talve tõttu lahejääle ei saanud ja kõik võistlused toimusid maal. Sündmuse korraldamisel oli appi tulnud Ruhnu muuseumi juhataja Ruth Keskpai. Tänavu kaasasime ka Läänemaa Suurperede Liidu, kelle esinaine Inga Pärnaste ja juhatuse liige Maria Strauss abistasid võistluste läbiviimisel. Meeleolukat rahvamuusikat esitas löötspilil Andi Henn Visla ja laulumänge korraldas Kail Visla. Rannarootsi lihatööstus toetas 10 kg viineritega, mida said finišis grillida kõik viinerirallil osalejad. Samal ajal toimus muuseumi õuel Vanasadama turg ja muuseumis oli avatud neljapäevamemmede muuseumikohvik.

Muuseum korraldas talvise tegevusena süüterooside valmistamise õpitubasid.

Veebruaris toimus Mikael Sjövalli eestikeelne loeng „Mis on ühist eestirootslastel ja soomerootslastel“. Huvi oli rõõmustavalt suur. Rannarootsi muuseumi seminarituppa kogunes 20 kuulajat ja 23 inimest jälgis loengut veebis.

Aprilli lõpus toimus traditsiooniline suitsuräimepäev koos Vanasadama turuga. Meeleolukat pärimusmuusikat esitasid Romet Allingu (akordion, laul) ja Hanna Miina Kivisäk (viul, laul).

Ülo eestvedamisel korraldati Köstri talukohta Noarootsis Kudanis ning Johan Nymani hauaplatsi.

17. mail toimus muuseumiöö „Öös on raamatut“. Öhtu täitsid kauni pärimusmuusikaga Liisa Koemets-Bastida hiiu kandlel ja Frida F. Ingesdatter nyckelharpa'l. Muuseumi kalasuitsuahjus suitsutasime tuulehaugi, mida huvilised said osta ja kohapeal maitsta. Rookoondisemeistrid korraldasid rookrooninäituse ja õpitoa. Nad olid juba varem käinud uurimas Rannarootsi muuseumi kogus olevaid rookroone, millest inspireerituna tulid meistrid muuseumis õpituba läbi viima ning kinkisid meile pilliroost Rannarootsi Muuseumi logo.

31. mail toimus tuulekalapäev ja Vanasadama turg ning suur hiiu kandle kontsert. Üles astusid hiiu kandle õpilased lähemalt ja kaugemalt, kokku 23 kanneldajat, kelle õpetajad on Liisa Koemets-Bastida ja Helle Suurlaht.

4. ja 5. juunil toimus Noarootsi kooliga jätkuprojekt „Rannarootsi radadel“. Õpilased õppisid muuseumi töötajate juhendamisel puupaatide tõrvmist ja valmistasid kaks meiupuud. Üks meiupuu püstitati muuseumi ees asuva parkla serva muruplatsile ja teine Noarootsi Köstri talu krundile. Iga osaleja valmistas endale värske

FOTO: SVEN TUPITS

Hiiu kandle orkester rahvamuusikapeol Vabaduse platsil / Talharpaorkestern vid folkmusikfesten på Frihetstorget i Tallinn

kaseviha, samuti tutvuti hiiu kandlega ja huvilised said proovida pilli mängida.

21. juunil korraldasime lõimumisprojekti raames rannarootsi päeva, kus põhiliselt osalesid Ukraina sõjapagulased. Kontserdi andis Ruslan Trochynskyi koos oma pojaga. Toimusid hiiu kandle ja süüterooside õpitoad ning Lilianiga paadisõidud Haapsalu tagalabel. Lisaks suitsutati kala, grilliti vorsti ja küpsetati tokisaia. Neljapäevamemmed praadisid pannkooke.

Augusti suitsukalapäeval ja Vansadama turul tegi muusikat Ille Palusalu.

Valge Daami päevade raames toimus Haapsalu matk „Rannarootsi radadel”. Matkajuht Ülo Kalm tutvustas peaaegu sajale huvilisele rannarootslastele olulisi paiku Haapsalu linnas. Retk lõppes Rannarootsi Muuseumis ülevaatliku muuseumituuriga.

31. augustil osales muuseum Haapsalu elustiilimaratoni ühe külastuspunktina. Muuseumi külastas maratoniraaes ligi 200 osalejat.

21. septembril osalesime Etnolaadal Tallinnas Raevoja platsil, kus esindasime rannarootslasi ning müüsimis suveniire.

Septembris alustas taas Kaire Reiljani ja Lydia Kalda juhendamisel rootsi keele vestlusgrupp, et keelt praktiseerida. Vestlusgrupi kokkusaamisi toetab Rootsi Kultuurifond 3000 euroga.

Suvi oli muuseumi külastatavuse poolest väga aktiivne. Valmistab rõõmu, et muuseumi leiavad külastajad maailma eri otstest.

Suvekuudel on muuseum avatud iga päev ja palju abi pakuvad vabatahtlikud Ove Knekt Soomest, Rainer Åkerblom Ahvenamaalt, Jan Persson, Edgar Mirjamshotter, Eva van den Meiden ja Helle Reeder Rootsist ning Toivo Tomingas, Sirje Johannes ja Tiiu Poolamäe Eestist.

Ka muuseumipood, mis on oluline omatulu teenimise koht, vajab pidevat uuendamist ja arengut. Inspiratsiooni ammutamiseks kandideeris muuseumipedagoog Lydia Kalda muinsuskaitseameti korraldatud

õppereisile Hollandisse, kus ta sai tutvuda Amsterdami ja Rotterdami muuseumipoodide töökorraldusega.

I-punkti sulgemise järel jagavad nüüd turismiinfot nii muuseumid kui ka majutusasutused. Muuseumipedagoog osales vastaval Läänemaa turismiinfojagajate koolitusel. Rannarootsi Muuseumist on huvilised oma küsimustele varemgi vastuseid saanud ning nii personal kui ka suvised vabatahtlikud jagavad lahkesti nõu, linnakaarte ja infomaterjale.

Hiiu kannel elab

Muuseumi esitatud projektitaotlus „Hiiu kandle kursus algajatele“ sai toetuse ja 26. märtsist alustas kursus kaheksa uue huvilisega. Hiiu kandle kursust toetas prints Carl Gustafi sihtasutus summas 1501 eurot. Algajad astusid üles muuseumiööl, suvealguse kontserdil ja rannarootsi päeval.

Rannarootsi Muuseum võimaldab lahkelt oma ruumide kasutamist hiiu kandle orkestrile, mis koondab Liisa Koemets-Bastida juhtimisel kuni 40 hiiu kandle mängijat kogu Eestist. Suuremad ja väiksemad koosmängud Liisa eestvõttel on Rannarootsi Muuseumi juures toimunud juba kuus aastat. Harjutuspäevadel valmistuti vastutusrikkaks ülesastumiseks. Laulu- ja tantsupeo raames toimus rahvamuusikute pidu Vabaduse väljakul Tallinnas, kus astus üles ka hiiu kandle orkester ansambliga Puuluup. Rannarootsi Muuseumi esindas orkestris muuseumipedagoog Lydia Kalda, tantsupeol tantsis peavarahoidja Anu Raagmaa.

Näitused

Muuseumimaja teisel korrusel vahetus näitus. Rongide fotonäitus (rootsi fotograaf Gunnar Lindströmi fotod Haapsalu raudteejaamast ja rongidest) asendus jaanuaris raamatunäitusega. Eesti raamatu aasta puhul pandi välja Ülo Kaldu raamatute näitus „Raamatuid siit ja sealt“, mille eksponeerimiseks valmistati sobivad riiulid.

Rannavaipade rändnäitust sai näha mitmel pool (nt Rootsi saatkonna aed, Mardilaat).

Uue paadimaja ees on nüüd Jorma Fribergi koostatud Haapsalu Vanasadama teemaline fotonäitus, mis on vaadeldav terve ööpäeva jooksul.

Suur rannarootslaste näitus Tartus ERMis

Talve- ja kevadkuudel jätkus koostöös Eesti Rahva Muuseumiga rannarootslaste näituse ettevalmistamine. Ettevalmistused kestsid kaks aastat.

24. mail oli Eesti Rahva Muuseumis näituse „Rannarootslased“ pidulik avamine, kus osalesid Rannarootsi Muuseumi töötajad ja neljapäevamemmed. Näitus jääb avatuks kuni 28. juunini 2026. Rannarootsi Muuseumi kogust on seal eksponeeritud mitu eset ning ka Rannavaip 2 originaalid.

Rannarootsi Muuseumi pere on kaasatud publiku programmi korraldamisse: 23. novembril leiab aset Anu Raagmaa kuraatorituur ja rannarootsi rookrooni õpituba.

Paadid said kaua oodatud paadimaja

Muuseum sai muinsuskaitseameti „Muuseumi kiirendi 2025“ voorust taotlusele „Rannarootsi merekultuuripärandi tutvustamine“ 55 646 euro suuruse toetuse, mille eest ehitati Sadama 31 varikatus muuseumi puupaatide hoidmiseks ja eksponeerimiseks. Seintele panakse ka puupaate tutvustavad stendid. Hoonest saab hea temaatiliste õpitubade läbiviimiskoht.

Aprillis viisime läbi riigihanked „Muuseumi paatide varikatuse-paadimaja ehitamiseks“ ja „Korsi talu pikkamaja küttesüsteemide ehitamiseks“. Paatide varikatuse ehitamiseks võeti vastu Woodplan OÜ pakkumus summas 66075,20 eurot käibemaksuga.

30. juulil toimus muuseumi uhiuues paadimajas raamatu „Rannarootslaste rahvarõivad“ esitus, kus osalesid Jana Stahl ja Elna Siimberg kui raamatu tellija eestirootslaste kultuuriomavalitsuse esindajad, Anu Pink ja Anneli Kenk Saara Kirjastusest ning mitu kaasautorit, kellega koostöös valminud suurepärane raamat

sai sooja vastuvõtu osaliseks. Raamatu esitluse muutsid eriti armsaks pärimusmuusikud rannarootslaste pillilugudega: Sänni Noormets (hiiu kannel), Frida F. Ingedatter (nyckelharpa) ja Monika Väliste (flööt).

Uus paadimaja sobib ka seminaride korraldamiseks. Rannarootslasteteemaline seminar soomerootslastele toimus Mikael Sjövalli eestvõttel, kus astusid ettekanetega üles Göran Hoppe ja Alar Schönberg. Ülo Kalm tutvustas neile bussituuriga ajaloolist rannarootslaste asuala Noarootsis.

Muuseumi kuraator Jorma Friberg hoolitseb muuseumi laevastiku eest, kes kasutab kevadel sobivaid ilmu muuseumi paatide tõrvamiseks ja veeskamiseks ning teeb suvel Lilianiga huvilistele paadisõitu. Sügisel ootab ees suur töö paatide kaldale toomiseks ja ettevalmistus talvitumiseks. Samas jätkas Friberg rannarootslaste meresõidu ajaloo uurimist ja arhiivimaterjalide läbitöötamist.

Huvi rannarootslaste vastu

Veebruaris toimus Tallinnas turismimesse Tourest, kus Rannarootsi Muuseumi esindas kahel päeval Ülo Kalm, tutvustades SA Läänemaa boksis rannarootslaste ajalugu ja Rannarootsi Muuseumi.

Muuseumi juhataja tegi Haapsalu kutsehariduskeskuses turismiinfojagajaile rannarootsi kultuuriruumi teemalise ettekande.

Samuti osales muuseumi juhataja Riguldi-Noarootsi Kodukandiühingu aastakoosolekul Stockholmis ja tutvustas Rannarootsi Muuseumi tegevust viimase 15 aasta jooksul. Samuti andis ta ülevaate Ruhnu saarel asuva Korsi talu taastamisseisust.

28. augustil Rootsi riigipäeva spiikri Andreas Norlèni kutsel kohtusin temaga Rootsi saatkonna resident-sis Tallinnas. Andsin spiikrile ülevaate rannarootslaste tegemistest ja Rannarootsi Muuseumi arengust. Samuti tegin kokkuvõtte ja näitasin pildigaleriid Korsi talu renoveerimisest viimase 13 aasta jooksul ehk ajast, mil muuseum talu on hallanud.

Rootsi saatkonnaga suhtleme sagedasti: osalesime nõupidamisel, et anda ülevaadet Rannarootsi Muuseumi tegevusest ja võtsime osa oluliste tähtpäevade tähistamisest, näiteks Rootsi rahvuspühast ja luutsinapäevast.

Muuseumi vastu on tundnud huvi ka mitme Eesti maakonna kultuuritöötajad, näiteks septembris tutvus-

Paadimaja / Båthuset

tasime Raplamaa ja oktoobris Põlvamaa kultuuritöötajatele Rannarootsi Muuseumis rannarootslaste pärandit.

Mitu gruppi on huvitatud suitsukalast. Telia suvepäevade raames tutvustasime huvilistele rannarootslaste pärandit ja korraldasime kala suitsutamise õpitoa, mis lõppes suitsutatud kala piknikuga.

Ruhnu pärl – Korsi talu

Rahvakultuurikeskus toetas Korsi talgute taotlust summas 674 eurot. Talgud toimusid 6.–8. mail 2025 Ruhnus. Talguliste abiga taastati Korsi talu humalaaed, korrastati muuseumi näituse eksponaate ja parandati hoiutingimusi. Ruhnu muuseumimajas vahetati kõik valgustid energiasäästlike LED-valgustite vastu, parandati Korsi pikkmaja uks ja tõrvati maakeldri uksed, samuti korrastasid talgulised perekond Dreijerite hauad Ruhnu kalmistul.

Kuna Korsi talu kütteseadmete ehitamise riigihankele ühtegi pakkumist ei esitatud, siis võis hakata pidama suulisi läbirääkimisi. Üks pakkumus laekus osuühingult Tulitilgad summas 30889,85€ käibemaksuga. Täna on Korsi pikkmaja saanud korstna, traditsioonilise leivaahju ja reheahju. Kuna kultuuriministeeriumi remondifond oli eraldanud Korsi talu remonditöödeks 41 000 eurot ja kütteseadmete ehitusest jäi raha üle, esitas muuseum ministeeriumile taotluse jäägi kasutamiseks Korsi pikkmaja rookatus harjamiseks ning pikkmaja põranda ja lae ehitamiseks. Täiendavalt taotles muuseum eelnimetatud tööde kulude katteks kultuuriministeeriumilt 7789 eurot.

Töö käib pikkmaja eluruumide osas põrandate ja lagede ehitusega, mis valmivad aastavahetuseks. Töö teostab firma Ruhnu AEK OÜ.

Leif Strömfelti annetatud palgid Korsi talu remonditöödeks on langetatud, saetud ja staabeldatud. Tööde maksumus kokku oli 3440 eurot. Ruhnu Ühing toetas 2000 euroga ja Toomas Malmström 50 euroga.

Pikkmaja rookatus valmis 2014. aastal ja vajab sarnaselt riideaida katusega uuesti harjamist. Katused harjas Saaremaa firma Mel ja Ko.

Argimured – arvutid, energia, kütus

Rannarootsi Muuseum läheb 2025. aasta märtsis üle uuele arvutitöö-

kohateenusele. Seoses üleminekuga uuele teenusele on vajalik võtta kasutusele uus muuseumi nimelühend RRM. Muutusi ka meiliaadressid, mis tuleb nüüd vormistada kujul eesnimi.perenimi@aiboland.ee.

Eelmisel aastal tarbis Rannarootsi Muuseum ja Ruhnu Muuseum 18,47 MWh elektrit, millest Rannarootsi Muuseumi päikesejaam tootis 11 MWh elektrit. Sellega teenis muuseum 11 taastuvenergia päritolutunnistust. Meie poole pöördus Riigi Kinnisvara esindaja ettepanekuga soetada täiendavalt 8 taastuvenergia päritolutunnistust, millega kinnitatakse, et Rannarootsi Muuseum ja Ruhnu Muuseum tarbivad 100% taastuvenergiat.

Muuseumi rannaida hoone, mis valmis 2019. aastal, vajab uuesti värvimist, sest aastatega oli maja välisvoodri värv väsinud. Värvisime maja oma jõududega.

Uued plaanid

Arhitekt Harry Lindemann koostas joonised muuseumi kontorimaja laienduseks. Muuseumi kontori- ja juurdeehitusega valmib õppeklass ja lao-tööruum. Muuseumi tegevust toetab muuseumipoes müüdavaist raamatuid, suveniiridest ja käsitööst laekuv tulu. Muuseumipoe lao jaoks puudub siiani vajalik pind, mille soovime samuti juurdeehitusega lahendada.

Muuseumi poole pöördus koostöösooviga Turu Akadeemia, et järgmisel aastal korraldada tudengite välikursus, uurimaks rannarootslaste keelemurret Noarootsis ja Vormsis. Muuseumi poolt tutvustame rannarootslaste pärandit.

Ahvenamaa soomerootslastest täiskasvanud õppijad (Medborgarinstitutet på Åland) soovivad tulla uurima meie tekstiile. Tore on luua uusi koostöökontakte!

Osaleme Noarootsi osavallaga koostöös projektis CERV, kus meie osa on muuseumis rannarootsiteemalise seminari korraldamine.

Olete alati oodatud külastama Rannarootsi Muuseumi Haapsalus ning Ruhnu Muuseumi ja Korsi talu Ruhnu saarel!

FOTO: PIKET ROBERG

Raamatuesitlus paadimajas /
Bokpresentationen i båthuset

Aibolands museums år 2025

ÜLO KALM

Kära läsare, här följer en översikt över museets verksamhet under det år som snart går mot sitt slut. Det har varit ett år fyllt av aktiviteter: flera viktiga möten har ägt rum, ett nytt båthus har byggts och arbetet med återställandet av Korsgård har fortsatt. Även om texten blev lång är detta ändå bara en kort överblick, och mycket blir inte nämnt här.

De trogna torsdagstanterna

I redan 28 år har torsdagstanterna samlats varje torsdag i museets hantverksrum. De förmedlar estlandssvenska hantverkstraditioner, arbetar med olika handarbeten och hjälper alltid till vid museets evenemang. Vi har åtta aktiva och duktiga torsdagstanter: Sirje Johannes, Ene Smöslova, Anu Mätlik, Rüüd Kamarik, Aili Umda, Malle Pärtel, Lii Kalm och Dolly Karlsson.

Vi glömmer inte heller de tanter som på grund av hög ålder har fått dra sig tillbaka. I april firade vi Sigrid Tarkmees 90-årsdag. I juli besökte torsdagstanterna Silvi-Astrid Mickelin, som nu för andra året bor på Samaaria äldreboende på Dagö.

Den 6 juni deltog vi tillsammans med torsdagstanterna i den högtidliga mottagningen på Sveriges nationaldag i svenska ambassaden i Tallinn, på inbjudan av ambassadör Charlotte Wrangberg. Årets ambassadörmottagning var tillägnad estlandssvenskarna. Från museets sida satte vi upp kopior av den första och den andra Aibotapet på gården vid ambassadörens residens, där de på ett tydligt sätt presenterade estlandssvenskarnas historia vid det högtidliga tillfället.

I augusti ordnade vi en utflykt för torsdagstanterna till Raplamaa, där vi bekantade oss med Järvakandi glas-museum, Estniska humormuseet och Käru museum.

Det outtröttliga arbetet med kamouflagenäten

På museet fortsätter frivilligarbetet med att göra kamouflagenäten till stöd för Ukraina. Varje vardag när museet är öppet kommer flera frivilliga – både ukrainare och lokalbor – för att knyta nät. Sammanlagt deltar 10–15 hjälpare i nätarbetet. Museet hjälper till med att organisera volontärernas arbete, skaffa det material som behövs och ordna transporten av de färdiga näten. När denna artikel skrevs hade cirka 8 500 m² kamouflagenäten färdigställts. Arbetet med näten började på museet i april 2022.

Den 15 september ordnade vi en tackresa för nätknyttarna till det historiska estlandssvenska området Nuckö. Resan leddes av Ülo Kalm, som var reseledare

och guide. Volontärernas verksamhet stöds av stiftelsen Brödet med 4 000 euro.

Några nedslag i årets händelser

Den traditionella vinterdagen för familjer hölls den 1 mars. Brasan tändes av vice borgmästare Tõnu Parbus. Hapsals frivilliga sjöräddning deltog med fem vattenräddningshundar, som gladdde både barn och vuxna. Representanter för polisen och gränsbevakningen visade upp sjöräddningsutrustning och räddningsmedel, och intresserade fick bekanta sig med en vattenskotter. På grund av den varma vintern kunde man inte gå ut på isen i viken, och alla tävlingar hölls på land. Vid genomförandet av evenemanget fick vi hjälp av Runö museums föreståndare Ruth Keskaik. I år samarbetade vi också med Läänemaa Suurperede Liit, vars ordförande Inga Pärnaste och styrelseledamot Maria Strauss hjälpte till med tävlingarna. För den glada folkmusiken stod dragspelaren Andi Henn Visla, och sånglekarna leddes av Kail Visla. Rannarootsi Lihatoöstus stod för 10 kg wienerkorv som alla deltagare i ”viinervarvet” fick grilla vid målgången. Samtidigt ordnades marknaden Gamla hamnens marknad på museigården, och torsdagstanterna drev museikafé inne på museet.

Som vinteraktivitet ordnade museet också verkstäder i att göra tändrosor.

I februari höll Mikael Sjövall en föreläsning på estniska med titeln ”Likheter och de gemensamma nämnarna mellan Aiboland och Svenskfinland”. Ingresset var glädjande stort. Till Aibolands museums seminarierum kom 20 åhörare, och 23 personer följde föreläsningen på nätet.

I slutet av april hölls den traditionella dagen för varmrökt strömming tillsammans med Gamla hamnens marknad. För den stämningsfulla folkmusiken svarade Romet Allingu (dragspel, sång) och Hanna Miina Kivisäk (fiol, sång).

På Ülos initiativ rustades Klockargården på Nuckö (Gutanär) upp, liksom Johan Nymans gravplats.

Den 17 maj hölls museinatten ”Det finns bok i natten”. Kvällen fylldes av vacker folkmusik med Liisa Koemets-Bastida på talharpa och Frida F. Ingesdatter på nyckelharpa. I museets rökskåp rökte vi hornfisk, som besökare kunde köpa och smaka på plats. Mästare i halmarbete ordnade en utställning och verkstad kring traditionella halmkronor. De hade dessförinnan varit och studerat de halmkronor som finns i Aibolands museums samlingar. Inspirerade av detta höll de sin verkstad på museet och skänkte dessutom en halmkrona

formad som Aibolands museums logotyp.

Den 31 maj hölls en dag med fokus på hornfisk, tillsammans med Gamla hamnens marknad och en stor konsert med talharpa. Elever på talharpa från när och fjärran uppträdde – totalt 23 spelmän, med Liisa Koemets-Bastida och Helle Suurlaht som lärare.

Den 4 och 5 juni genomfördes fortsättningsprojektet ”I estlandssvenskarnas spår” tillsammans med Nuckö skola. Eleverna lärde sig under museipersonalens ledning att tjära träbåtar och tillverkade två majstänger. En majstång restes på gräsplanen vid parkeringen framför museet, och den andra på tomten vid Klockargård på Nuckö. Varje deltagare gjorde också en egen björkriskvast, och eleverna fick bekanta sig med talharpa – de intresserade fick även prova att spela.

Den 21 juni ordnade vi, inom ramen för ett integrationsprojekt, en estlandssvensk dag där deltagarna främst var ukrainska krigsflyktingar. Konsert gavs av Ruslan Trochynskyi tillsammans med sin son. Det hölls verkstäder i talharpa och tändrosor, och Lilian tog med besökare på båtturer på Hapsals innanföriggande fjärd. Dessutom röktes fisk, korv grillades och bröd bakades över öppen eld. Torsdagstanterna stekte pannkakor.

Under dagen med varmrökt fisk i augusti och Gamla hamnens marknad stod Ille Palusalu för musiken.

Under Vita damens dagar i Hapsal ordnades en vandring ”I estlandssvenskarnas spår”. Guide var Ülo Kalm, som visade nästan hundra intresserade besökare viktiga platser i staden med anknytning till estlandssvenskarna. Vandringen avslutades med en rundtur på Aibolands museum.

Den 31 augusti deltog museet i Hapsals livsstilsmaraton som en av besökspunkterna. Inom ramen för maratonet besökte cirka 200 deltagare museet.

Den 21 september deltog vi i Etnolaat på Rådhusorget i Tallinn, där vi representerade estlandssvenskarna och sålde souvenirer.

I september startade åter en svensk konversationsgrupp under ledning av Kaire Reiljan och Lydia Kalda, för att öva språket. Gruppens träffar stöds av Roots Kultuurifond med 3 000 euro.

Sommaren var mycket aktiv när det gäller besökarrantalet. Det gläder oss att museet hittas av besökare från många delar av världen.

Under sommarmånaderna är museet öppet varje dag, och frivilliga gör en stor insats: Ove Knekt från Finland, Rainer Åkerblom från Åland, Jan Persson, Edgar Mirjamsdotter, Eva van den Meiden och Helle Reeder från Sverige samt Toivo Tomingas, Sirje Johannes och Tiit Poolamäe från Estland.

Även museibutiken, som är en viktig inkomstkälla för egenfinansiering, behöver ständigt utvecklas. För

FOTO: PIET ROBERG

Üks esimestest varjevõrkudest, mai 2022 / En av de första kamouflagenätena, maj 2022

inspiration sökte museipedagogen Lydia Kalda till en studieresa till Nederländerna som ordnades av Muin-suskaitseamet, där hon fick bekanta sig med museibutiker i Amsterdam och Rotterdam.

Efter att det centrala turistinformationskontoret (I-punkten) stängdes är det nu museer och logianläggningar som delar ut turistinformation. Museipedagogen deltog i en utbildning för turisminformatörer i Läänemaa. Intresserade har även tidigare vänt sig till Aibolands museum med sina frågor, och både personalen och sommarens frivilliga ger gärna råd, delar ut stadskartor och informationsmaterial.

Talharpan lever

Museets projektansökan ”Talharpakurs för nybörjare” beviljades stöd, och från den 26 mars startade en nybörjarkurs i talharpa med åtta nya deltagare. Kursen stöddes av prins Carl Gustafs stiftelse med 1 501 euro. Nybörjarna uppträdde under museinatten, på sommarens öppningskonsert och på estlandssvenska dagen.

Aibolands museum upplåter generöst sina lokaler åt talharpaorkestern, som under ledning av Liisa Koemets-Bastida samlar upp till 40 spelmän från hela Estland. Större och mindre samspel under Liisas ledning har ägt rum vid Aibolands museum i sex års tid. Under repetitionsdagarna förbereddes det ansvarsfulla framträdandet i samband med sång- och dansfesten, där folkmusikerna höll fest på Frihetstorget i Tallinn. Där uppträdde talharpaorkestern tillsammans med gruppen Puuluup. Aibolands museum representerades i orkestern av museipedagogen Lydia Kalda, och på dansfesten deltog museets intendent Anu Raagmaa som dansare.

Utställningar

På museibyggnadens andra våning har utställningen bytts ut. Fotoutställningen om tåg (fotografier från Haapsalu järnvägsstation och tågen där av den svenske fotografen

Gunnar Lindström) ersattes i januari av en bokutställning. Med anledning av Estniska bokens år ställdes Ülo Kalms böcker ut under titeln ”Böcker från här och där”, och särskilda hyllor byggdes för att visa böckerna.

Vandringstställningen med Aibotapet kunde ses på flera platser, bland annat i svenska ambassadens trädgård och på Mårtensmarknaden.

Framför det nya båthuset finns nu en fotoutställning om Hapsals gamla hamn, sammanställd av museets kurator Jorma Friberg. Den kan ses dygnet runt.

Stor utställning om estlandssvenskarna på ERM i Tartu.

Under vinter- och vårmånaderna fortsatte förberedelserna, i samarbete med Estniska Folkkulturcentret och Estlands Nationalmuseum, inför den stora utställningen om estlandssvenskarna. Förberedelserna pågick i två år.

Den 24 maj hölls den högtidliga öppningen av utställningen ”Estlandssvenskarna” på Estlands Nationalmuseum. Personalen på Aibolands museum och torsdagstanterna deltog i öppningen. Utställningen är öppen till den 28 juni 2026. Från Aibolands museums samlingar visas flera föremål, liksom originalen till Aibotapet 2.

Aibolands museums medarbetare deltar också i publikprogrammet: den 23 november hålls en kuratorvisning med Anu Raagmaa och en verkstad i att göra estlandssvenska halmkronor.

Båtarna fick sitt efterlängtade båthus

Museet fick från Muinsuskaitseamets utlysning ”Muuseumi kiirendi 2025” 55 646 euro i stöd för ansökan ”Rannarootsi merekultuuripärandi tutvustamine”. För pengarna byggdes ett skärmtak/båthus på Sadama 31 för förvaring och visning av museets träbåtar. På väggarna sätts också upp informationsskyltar om båtarna. Byggnaden blir en utmärkt plats för tematiska verkstäder.

I april genomförde vi två offentliga upphandlingar: ”Muuseumi paatide varikatuse-paadimaja ehitamiseks” och ”Korsi talu pikkimaja küttesüsteemide ehitamiseks”. För bygget av båthuset antogs Woodplan OÜ:s anbud på 66 075,20 euro inklusive moms.

Den 30 juli hölls bokpresentationen för ”Estlandssvenskarnas folkdräkt” i museets helt nya båthus. Medverkade gjorde Jana Stahl och Elna Siimberg som representanter för Estlandssvenskarnas Kulturförvaltning, som beställt boken, liksom Anu Pink och Anneli Kenk från förlaget Saara Kirjastus och flera medförfattare. Den vackra boken, som tagits fram genom ett brett samarbete, togs emot med värme. Bokpresentationen blev särskilt stämningsfull tack vare folkmusiker som spelade estlandssvenska låtar: Sänni Noormets (talharpa), Frida F. Ingesdatter (nyckelharpa) och Monika Väliste (flöjt).

Det nya båthuset lämpar sig också väl för seminarier. Ett seminarium om estlandssvenskarna för fin-

landssvenskar hölls på initiativ av Mikael Sjövall, med föredrag av Göran Hoppe och Alar Schönberg. Ülo Kalm visade dem det historiska estlandssvenska bopämarksområdet på Nuckö under en bussutflykt.

Museets kurator Jorma Friberg ansvarar för museets ”flotta”. På våren använder han passande väder för att tjära och sjösätta museets båtar, och under sommaren gör han båtturer tillsammans med Lilian för intresserade besökare. På hösten väntar det stora arbetet med att ta upp båtarna på land och förbereda dem för vintern. Samtidigt har Friberg fortsatt att forska i estlandssvensk sjöfartshistoria och gått igenom arkivmaterial.

Intresset för estlandssvenskarna

I februari ägde turistmässan Tourest rum i Tallinn. Aibolands museum representerades under två dagar av Ülo Kalm i stiftelsen Läänemaas monter, där han presenterade estlandssvenskarnas historia och museets verksamhet.

Museichefen höll också en föreläsning om det estlandssvenska kulturområdet för blivande turisminformatörer vid Haapsalu kutsehariduskeskus.

Museichefen deltog dessutom i Rickul-Nuckö hembygdsförenings årsmöte i Stockholm, där han presenterade Aibolands museums verksamhet under de senaste 15 åren och gav en översikt över restaureringsarbetet på Korsgård på Runö.

Den 28 augusti träffade jag, på inbjudan av Sveriges riksdags talman Andreas Norlén, talmannen på svenska ambassadörens residens i Tallinn. Jag gav honom en översikt över estlandssvenskarnas verksamhet och Aibolands museums utveckling. Jag gjorde också en sammanfattning och visade ett bildspel över renoveringen av Korsgård under de senaste 13 åren, det vill säga tiden sedan museet tog gården i sin vård.

Vi har täta kontakter med svenska ambassaden: vi deltog i ett möte där vi gav en överblick över Aibolands museums verksamhet, och vi är med och firar viktiga högtidsdagar, såsom Sveriges nationaldag och luciadagen.

Flera läns kulturarbetare har också visat intresse för museet. I september presenterade vi estlandssvenskarnas arv för kulturarbetare från Raplamaa, och i oktober för kulturarbetare från Põlvamaa, vid besök på Aibolands museum.

Flera grupper har visat intresse för varmrökt fisk. Under Telias sommarfest presenterade vi estlandssvenskarnas arv och ordnade en verkstad i fiskrökning, som avslutades med en picknick med den nyrökta fisken.

Runös pärla – Korsgård

Estniska Folkkulturcentret stödde arbetslägret på Korsgård med 674 euro. Arbetslägret ägde rum 6–8 maj 2025 på Runö. Med hjälp av deltagarna återställdes Korsgårds humlegård, museets utställningsföremål sågs över och förvaringsförhållandena förbättrades. I

FOTO: ANDRES KESPAIK

Korsi pikkmaja elutuba / Vardagsrummet
i Korsgårds långhus

Runö museum byttes alla armaturer ut mot energisnåla LED-lampor, dörren till Korsgårds långhus reparerades och dörrarna till jordkällaren tjärades. Arbetsdeltagarna tog också hand om familjen Dreijers gravar på Runö kyrkogård.

Eftersom den offentliga upphandlingen för installationen av Korsgårds värmeanläggningar inte gav något anbud kunde muntliga förhandlingar inledas. Ett anbud kom från bolaget Tulitilgad på 30 889,85 euro inklusive moms. Nu har Korsgårds långhus fått en skorsten, en traditionell bakugn och en stor spis med bakugn. Eftersom Kulturministeriets renoveringsfond hade beviljat 41 000 euro för reparationsarbetena på Korsgård och värmesystemet kostade mindre än beräknat, lämnade museet in en ansökan till ministeriet om att få använda det återstående beloppet till att lägga nytt ås- ochnockarbete på långhusets vasstak samt att bygga golv och innertak i långhuset. Dessutom ansökte museet om ytterligare 7 789 euro från Kulturministeriet för att täcka kostnaderna för dessa arbeten.

Arbetet pågår nu i bostadsdelen av långhuset med att bygga golv och tak, som beräknas bli färdiga vid årsskiftet. Arbetena utförs av företaget Runö AEK OÜ.

De stockar till reparationerna på Korsgård som donerats av Leif Strömfelt har fällts, sågats upp och staplats. Den totala kostnaden uppgick till 3 440 euro. Runö Ühing bidrog med 2 000 euro och Toomas Malmström med 50 euro.

Långhusets vasstak färdigställdes 2014 och behövde nu, liksom taket på klädförrådet, få åsen lagad på nytt. Taken åtgärdades av firman Mel ja Ko från Ösel.

Vardagsbekymmer – datorer, energi, bränsle

Aibolands museum går i mars 2025 över till en ny tjänst för datorarbetsplatser. I samband med övergången är det nödvändigt att införa en ny förkortning för museet: RRM. Även e-postadresserna ändras och skrivs nu i formen förnamn.efternamn@aiboland.ee

Förra året förbrukade Aibolands museum och Runö museum tillsammans 18,47 MWh elenergi, varav Aibolands museums solcellsanläggning producerade 11

FOTO: MAREK OLLINO

Korsi pikkmaja reheahi / Bakugnen i Korsgårds
långhus

MWh. För detta fick museet elva ursprungsgarantier för förnybar energi. En representant för Riigi Kinnisvara vände sig till oss med ett förslag om att köpa ytterligare åtta ursprungsgarantier för förnybar energi, så att man kan bekräfta att både Aibolands museum och Runö museum använder 100 procent förnybar el.

Museets strandlada, som färdigställdes 2019, behövde målas om eftersom fasadfärgen hade blivit matt och sliten med åren. Vi målade byggnaden med egna krafter.

Nya planer

Arkitekt Harry Lindemann har tagit fram ritningar för en utbyggnad av museets kontorshus. Med tillbyggnaden av kontorshuset får museet ett undervisningsrum och en kombinerad lager- och arbetslokal. Museets verksamhet stöds i hög grad av inkomsterna från böcker, souvenirer och hantverk som säljs i museibutiken. Det saknas fortfarande lämpliga lagerutrymmen för museibutiken, och det är detta vi vill lösa genom tillbyggnaden.

Aibolands museum har fått en förfrågan om samarbete från Åbo Akademi om att nästa år organisera en fältkurs där studenterna undersöker estlandssvensk dialekt på Nuckö och Ormsö. Museet kommer då att presentera estlandssvenskarnas kulturarv.

Vuxenstuderande från Åland vill komma och studera våra textilier. Det är roligt att skapa nya samarbeten!

Tillsammans med Nuckö kommun deltar vi i projektet CERV, där vår del är att ordna ett seminarium om estlandssvenskarna på museet.

Ni är alltid varmt välkomna att besöka Aibolands museum i Hapsal samt Runö museum och Korsgård på Runö!

Raamatuesitlus Viimsi Rannarahva Muuseumis

JANA STAHL

16. oktoobril toimus raamatu „Bernhard Schmidt – leiutaja Naissaarelt“ teine esitlus Rannarahva Muuseumis, mis tööpäeva õhtupoolikule kohaselt polnud rahvarohke, kuid pakkus raamatukolleegiumile ja külalistele kokkusaamisrõõmu uute teadmistega raamatu sünni, sisu ja viimase Rootsis toimunud tutvustuse näol.

Maivi Käräinen-Kivi muuseumist tutvustas üritust. Jana Stahl rääkis pisut raamatule eelnenud mõtte- tööst kultuuriomavalitsuse juhatuses, kus sündis nimekiri „30 hulka“. Seda nimekirja vaadates kirjutas ta aastal 2019 Kristiina Rosenile, kes oli just teinud filmi Bernhard Schmidti ning oskas anda parimat nõu raamatukolleegiumisse abiliste kaasamiseks. Juhatuski nii, et viiruspiirangute ajal alustati teose kirjutamist, mille valmimine aeg-ajalt takerdus, kuid sai lõpuks siiski valmis sellel aastal. Täname Hele Kiimanni, kes kirjutas Naissaare geograafiast, loodusest ja kultuurist ning sellest, kuidas see Schmidt mõjutas. Kristina Rosen, kes rääkis raamatuesitlusel Uppsalas toimunud esitlusest, oli kõiki jõude koondav isik ja juhtis kokkusaamisi kolleegiumi juhina. Üritusel osalesid veel teemat varem uurinud Ingvar Svanberg ja Mattias Reinholdson Rootsist, kellel oli raamatusse lisada veelgi materjali. Raamatuesitlusest rääkis Ingvar Svanberg Schmidti pärandist, mille ajal näitas Walter Stephani raamatust fotosid. Raamatu kujunemisse andiski ehk suurima panuse Walter Stephani Saksamaalt, kes nimetab end Schmidti suureks austajaks ja on digitaliseerinud Bernhard Schmidti Bergerdorfi muuseumis olevad materjalid ning teinud need sel moel avalikkusele kättesaadavaks.

Eestisse naastes rääkis Matthias Bolliger, kes liitus kolleegiumiga raamatu tõlketööde ajal, raamatu peateemadest ja enda kogemusest teise riiki elama asumisel, enda seotusest Bernhard Schmidtiga ning Schmidti isikust ja saatusest. Ivar Rüütli andis ülevaate teistest teostest, kus on leiutajast kirjutatud, ning detailsema läbilõike ilmunud raamatust. Seejärel pakuti kohvi ja kooki viimasteks vestlusteks enne lahkumist. Täname siinkohal Rannarahva Muuseumi peret lahke vastuvõtu eest!

Bokpresentation på Rannarahva Museum i Viimsi

JANA STAHL

Den 16 oktober hölls den andra presentationen av boken "Bernhard Schmidt – uppfinnaren från Nargö" på Rannarahva Museum. Som sig ofta passar en vardagseftermiddag var evenemanget inte överfullt, men det gav bokkollegiet och gästerna en varm möjlighet att mötas och ta del av nya insikter om bokens tillkomst, innehåll och den senaste presentationen som ägde rum i Sverige.

4x FOTO: MATTHIAS BOLLIGER

Maivi Käräinen-Kivi från museet inledde evenemanget. Jana Stahl berättade om tankearbetet inom Estlandssvenskarnas Kulturförvaltning som föregick boken, där den så kallade listan "30 hulka" tog form. När hon såg denna lista skrev hon år 2019 till Kristina Rosen, som just hade gjort en film om Bernhard Schmidt och kunde ge värdefulla råd om vilka personer som borde bjudas in till bokkollegiet. Det blev också så att arbetet med boken påbörjades under pandemirestriktionerna. Arbetet gick stundtals trögt, men boken blev slutligen färdig i år.

Vi tackar Hele Kiimann, som skrev kapitlet om Nargös geografi, natur och kultur och om hur allt detta påverkade Schmidt. Kristina Rosen, som vid bokpresentationen berättade om tillställningen i Uppsala, var den samlande kraften och ledde mötena som ordförande för kollegiet. På evenemanget deltog även Ingvar Svanberg och Mattias Reinholdson från Sverige, som tidigare forskat i ämnet och kunde bidra med ytterligare material till boken.

Under presentationen talade Ingvar Svanberg om Schmidts arv, medan Walter Stephan visade fotografier ur boken. Den kanske största enskilda insatsen för bokens tillblivelse gjordes av Walter Stephan från Tyskland, som ser sig som en stor beundrare av Schmidt. Han har digitaliserat materialet om Bernhard Schmidt som finns på museet i Bergedorf och därigenom gjort det tillgängligt för allmänheten.

Efter att ha återvänt till Estland berättade Matthias Bolliger, som anslöt sig till kollegiet under arbetet med översättningarna, om bokens huvudteman samt om sina egna erfarenheter av att flytta till ett annat land. Han delade också sin personliga koppling till Bernhard Schmidt och reflektioner om uppfinnarens liv och öde. Ivar Rüütli gav en översikt över andra verk där uppfinnaren behandlats samt en mer detaljerad genomgång av den nyutkomna boken. Därefter bjöds det på kaffe och kaka för de sista samtalen innan gästerna skildes åt.

Vi vill här rikta ett varmt tack till Rannarahva Museums team för det gästvänliga mottagandet!

Loe Ulf Johanssoni artiklit raamatust „Bernhard Schmidt – leiutaja Naissaarelt“ / Läs Ulf Johanssons artikel om boken "Bernhard Schmidt – uppfinnaren från Nargö" ➡

Minu esimesed jõulud Rootsis

ARNOLD LINDGREN

Meid, pakrilasi, kes me saabusime evakueerimislaev Juhaniga 1944. aastal Rootsi, paigutati alguses paariks-kolmeks nädalaks Stockholmi karantiinlaagrisse. Sealt viidi meid enamiku eestirootslastega Doverstorpi barakklaagrisse Östergötlandi maakonnas. Ja siis, ühel ilusal sügispäeval, kui särav päike kolletevaid puulehtedel paistis, istusime rongivaguneis ja vaatasime, kuidas rong kihutas metsade ja ilusate Rootsi maastike kaudu lõunasse. Meie kui kümnest talust tulnud Pakri saare rahvas olime teel ühte väikesesse põgenikelaagrisse Lõuna-Smålandi maakonda. Kalmari linnas istusime teise rongi peale. Meile mõeldud põgenikelaager oli üks kahekorruseline Rootsi pereemadele puhkamiseks mõeldud pansionaadihoone Söderåkra Djursvikis, umbes 50 kilomeetrit Kalmarist lõunas. Aja möödudes viidi sinna veel mõni pakrirootslane, aga ka inimesi muudelt rannarootsi aladelt. Ma mäletan perekond Liivrit Vihterpalust, sest ma olin nende tütre Saimaga Vihterpalu mõisas koolis käinud – nüüd käisime mõlemad ühes klassis Rootsi koolis Söderåkras. Meid paigutati isegi ühte pinki istuma, et mina riigirootsi keele oskajana teda aidata saaksin.

Laagrit juhatas väga sõbralik Smålandi talupere-mehe Gustav Gustavsson ja üks majaperenaine, kelle nime ma kahjuks enam ei mäleta. Kui saabusid jõulud, olid nad söögisaali jõulude pühitsemiseks ehtinud. Nad olid suure jõulukuuse toonud, millel põlesid jõuluõhtul küünlad. Kaetud oli jõululaud, kuhu meid kõiki kutsuti. Jõululaul oli ka traditsiooniline rootsi lutfisk (libekala on traditsiooniline jõuluroog Skandinaavias) saime söödud, pidime rootsi kombe kohaselt ümber jõulukuuse tantsima. Kuna ka Pakri saare tuntud pillimees Robert Enggrön oli meie seltskonnas, pidi ta oma pilli tooma ja meile mängima, aga mina ei tahtnud ümber jõulupuu tantsimises kaasa lüüa.

Ma lahkusin söögisaalis pidutseva rõõmsa seltskonna juurest ja läksin üles vaikselt, tühjale teise kor-

rusele. Seal üksikus poolpimeduses heitsin sohvapingile ja rändasin oma mõtteis tagasi kodusaarele Eestis. Milline oli nüüd jõuluõhtu seal? Oli saarel veel rahvast või valitses seal ainult tühjus ja pimedus? Kus olid kõik loomad, kelle me pidime maha jätma? Kas Vene sõjaväelased luusisid saarel ringi? Pakri saartel ei olnud traditsiooni jõuluõhtul tantsida ja mängida, siis oli iga pere koos kodus oma talus. Vahel juhtus, et lapsi külastas jõuluhani, kui nad olid jõulusaunas kümblemas. Pärast jõulusaunas käimist tõi pereisa tuppä jõulupõhud. Siis istuti püha jõuluõhtu auks õhtusöögilauda.

Mäletan ka viimast jõuluõhtut kodusaarel. Aasta oli 1943 ja siis olid jõulud meie traditsioonilistest Pakri saarte jõuludest juba muutunud. Oma sauna, kus teha jõulukümblust, meil enam ei olnud. Selle oli Vene sõjavägi hävitanud, kui olime 1940. aastal toimunud esimese okupatsiooni järel saartelt ära saadetud. Tuppä ei toodud enam jõulupõhku. Palju Pakri saarte elanikke oli juba Rootsis, kuhu nad olid põgenenud või evakueeritud. Pakri kogukond oli hävinemas. Pärast seda, kui sakslased olid maa venelastest vabastanud, oli Eesti Saksa võimu all. Nüüd seisis venelane jälle Narva taga, et Eestisse sisse tungida. Sakslased olid mu venna vangi võtnud ja ta istus Tallinna Patarei vanglas. Meil oli toas laua peal üks väike jõulupuu üheaainsa küünlaga. Kui mu vanemad olid magama läinud, jäin ma küünlatule juurde istuma. Mu ees oli Eesti ajaleht Maa Hääl, mida isa tellis. Seda lugedes mõtlesin noortele meestele: mida kõike pidid nad jõuluõöl läbi elama, kaitstes maad sissetungivate venelaste vastu. Lehes oli Eesti piiskopi Juhan Köppu jõuluks kirjutatud artikkel Pompei hävinemisest – see oli nagu kokkuvõtte valitse-

vast süngest õhkkonnast. Seal põgenikelaagri teise korruse pingil, kui all söögisaalis jõulupidu peeti, viis mu mõte mind taas sinna. Tasapisi hakkasid inimesed sealt üles oma tubadesse minema ja minagi läksin vanematega meie tuppä sängi magama.

Rookroon
Pakri muuseumis /
Rågö-kruna i Rågö-museet

Maaleminek laevast Stockholmi lähedal Lidingö. Kontrolllaua taga seisab Maria Nyman Nikes talust Suur-Pakrilt ning tema taga Maria Lindgren kohvriga ja poeg Arnold Suur-Pakri Djus talust / Landstigning från fartyget nära Lidingö utanför Stockholm. Vid kontrollbordet står Maria Nyman från Nikes gård på Stora Rågö, och bakom henne Maria Lindgren med resväska samt sonen Arnold från Djus gård på Stora Rågö.

Mina första jul i Sverige

ARNOLD LINDGREN

Vi rågöbor som anlände till Sverige år 1944 med evakueringsfartyget Juhan placerades först i Stockholms karantänläger i två–tre veckor. Därifrån fördes vi, tillsammans med de flesta andra estlandssvenskar, till baracklägret i Doverstorp i Östergötland. Och sedan, en vacker höstdag då solen lyste över de gulnande löven, satt vi i tågupéerna och såg hur tåget rusade söderut genom skogar och det vackra svenska landskapet. Vi, som kom från de tio gårdarna på Rågö, var på väg till ett litet flyktingläger i södra Småland. I Kalmar bytte vi till ett annat tåg. Lägret som var avsett för oss låg i Söderåkra Djursvik, ungefär femtio kilometer söder om Kalmar. Det var en tvåvåningsbyggnad som tidigare hade använts som pensionat för svenska husmödrars semestrar.

Med tiden kom dit även några andra rågöbor och senare också människor från andra estlandssvenska områden. Jag minns familjen Liiver från Vippal, eftersom jag hade gått i skola på Vippals herrgård tillsammans med deras dotter Saima – nu gick vi i samma klass i den svenska skolan i Söderåkra. Vi placerades till och med på samma bänk så att jag, som kunde rikssvenska, skulle kunna hjälpa henne.

Lägret leddes av en mycket vänlig småländsk lantbrukare, Gustav Gustavsson, och av en husföreståndarinna vars namn jag tyvärr inte längre minns. När julen kom hade de smyckat matsalen inför firandet. De hade tagit in en stor julgran och på julaftonen brann ljusen i den. Ett julbord stod framdukat och vi alla bjöds att delta. På julbordet fanns också lutfisk – den traditionella svenska julrätten – som vi fick smaka. Enligt svensk sed skulle vi sedan dansa runt julgranen. Eftersom även den kände spelmannen från Rågö, Robert Enggrön, fanns i vårt sällskap måste han hämta sitt instrument och spela, men jag ville inte delta i dansen runt granen.

Jag lämnade den glada feststämningen i matsalen och gick upp till den tysta, tomma övervåningen. Där lade jag mig på en soffa i det halvmörka rummet och lät

tankarna vandra tillbaka till hemön i Estland. Hur såg julkvällen ut där nu? Fanns det fortfarande människor kvar på ön eller rädde där bara mörker och tomhet? Var fanns alla djur som vi hade varit tvungna att lämna efter oss? Vaktade ryska soldater omkring på ön?

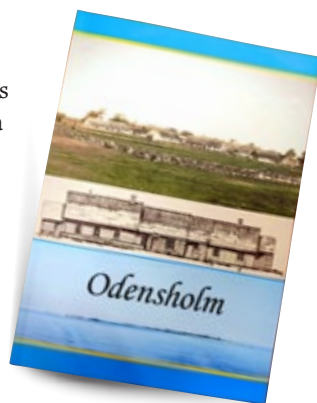
På Rågö hade man ingen tradition av att dansa och leka på julafton – då samlades varje familj hemma på sin gård. Ibland hände det att barnen fick besök av julgäsen när de satt i julbadet. Efter badet tog far in julhalmen och familjen satte sig vid bordet för julaftonsmåltiden.

Jag minns också den sista julaftonen på hemön. Året var 1943 och julen var då redan förändrad från våra traditionella Rågö-jular. Vår bastu, där vi brukade ta julbadet, fanns inte längre – den hade förstörts av ryska soldater när vi efter den första ockupationen 1940 hade blivit bortförda från öarna. Julhalmen togs inte längre in i stugan. Många av Rågös invånare fanns redan i Sverige, dit de hade flytt eller evakuerats. Gemenskapen på Rågö höll på att upplösas. Efter att tyskarna hade drivit bort ryssarna var Estland under tysk ockupation. Nu stod ryssarna åter vid Narva, redo att tränga in i Estland. Tyskarna hade tagit min bror till fånga och han satt i Patarei-fängelset i Tallinn. På bordet hade vi en liten julgran med ett enda ljus. När mina föräldrar hade gått och lagt sig satt jag kvar vid ljuset. Framför mig låg den estniska tidningen Maa Hääl, som far prenumrerade på. Den läste jag medan jag tänkte på alla unga män som på julnatten måste uthärda allt i striderna mot de framryckande ryssarna. I tidningen fanns en julartikel av biskop Juhan Köpp om Pompejis förstörelse – som en spegling av den mörka tidens stämning.

Där på soffan i flyktinglägrets övervåning, medan julfesten pågick där nere, fördes mina tankar åter dit. Så småningom började människorna gå upp till sina rum och även jag gick tillsammans med mina föräldrar till vårt rum och lade mig att sova.

„Osmussaar“

Raamatut on võimalik osta Haapsalus Rannarootsi Muuseumist, Tallinna Rootsi-Mihkli koguduselt Tallinnas, Tartus Eesti Rahva Muuseumist ja Stockholmis Eestirootslaste Kultuuriühingult SOV rootsikeelset raamatut. Eestis on müügil kaks raamatut: eesti ja rootsi keeles eraldi.

„Odensholm“

Boken kan köpas i Estland från Aibolands museum i Hapsal, den svenska S:t Mikael's församling i Tallinn och Estlands Nationalmuseum i Tartu. I Sverige finns den svenska versionen till försäljning hos Estlands-svenskarnas kulturförening SOV i Stockholm (pris: 120 SEK + frakt). I Estland säljs boken i två separata versioner: en på estniska och en på svenska.

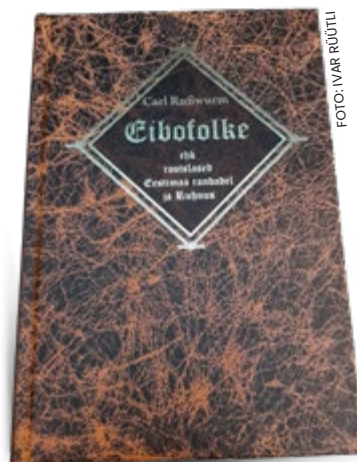

FOTO: IVAR RÜÜTLI

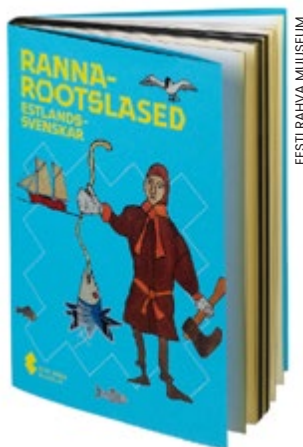
„Eibofolke ehk rootslased Eestimaa randadel ja Ruhnus“

Kordustrukk on ilmunud Eestirootsi Akadeemia initsiatiivil ühest olulisemast raamatust, Carl Russwurmi „Eibofolke ehk rootslased Eestimaa randadel ja Ruhnus“, mis ilmus esmakordselt saksakeelsena 1855. aastal. Eesti keelde tõlkis raamatu Ivar Rüütli aastal 2015. Raamat on müügil Rannarootsi Muuseumis Haapsalus ja Eesti Rahva Muuseumis Tartus.

Näitusekataloog „Rannarootslased. Estlandssvenskar“

Artiklikogumik „Rannarootslased. Estlandssvenskar“ täiendab ERMi Eesti rannarootslaste kultuuripärandit käsitlevat näitust, pakkudes põnevat lisalugemist.

Väljaandja: Eesti Rahva Muuseum. Kataloog on müügil Eesti Rahva Muuseumis Tartus ja Rannarootsi Muuseumis Haapsalus.

EESTI RAHVA MUUSEUM

Utställningskatalog „Rannarootslased. Estlandssvenskar“

Utställningskatalogen kompletterar utställningen om estlandssvensk kulturav på Estlands Nationalmuseum.

Utgivare: Estlands Nationalmuseum. Katalogen finns till försäljning på Estlands nationalmuseum i Tartu och på Aibolands museum i Hapsal.

„Tulemised ja minemised. Noarootsi ajalugu läbi tsitaatide“

„Tulemised ja minemised. Noarootsi ajalugu läbi tsitaatide“ on koostatud põhiliselt ajakirjanduses ilmunud lugude põhjal. Kasutatud on nii aja- ja ajalookirjandusest võetud nopped, seades esikohale 19.–20. sajandi olude kirjeldamise. Koostaja Ivar Rüütli, kujundaja Piret Miina Roberg. Väljaandmist toetas Eesti Kultuurkapital. Raamat on müügil Rannarootsi Muuseumis Haapsalus.

„Ankomster och avfärder. Nuckös historia genom citat“ är en estnisk-språkig bok, sammanställd främst på basis av berättelser publicerade i pressen. Utdrag har även hämtats ur tidskrifter och historisk litteratur, med fokus på skildringar av förhållandena under 1800–1900-talen. Sammanställare: Ivar Rüütli, formgivare: Piret Miina Roberg. Utgivningen stöddes av Estlands Kultuurkapital. Boken säljs på Aibolands museum i Hapsal.

„Rannarootslaste rahvarõivad“

Eestirootslaste kultuuriomavalitsus andis välja raamatu „Rannarootslaste rahvarõivad“, mis on rikkalikult illustreeritud rannarootsi alade rahvarõivaid tutvustav tervikteos. Raamat koondab endasse kõikide ajalooliste asualade rahvarõivaste valmistamise ja kandmise traditsioonid, kus rahvariite kandmine või allikad sellele on tänaseks säilinud. Raamatu artiklite autorid on Ivar Rüütli (sissejuhatuseks rannarootslaste asustuslugu ja eestirootslaste uurimisest), Jutta Holst (rannarootslaseks olemisest ja Põhjamaade muuseumide kogudest). Seejärel Vormsi rahvarõivaste osa autoriteks on Kristina Rajando, Yngve Rosenblad ja Marju Tamm. Noarootsi piirkonda kirjeldab Violetta Riidas, Pakri saari koos Vihterpaluga Lembe Maria Sihvre, Ruhnut Külli Uustal ja Hiiuamaad Helgi Põllo. 440 lk. Raamatu valmimist toetasid Eesti Rahvakultuuri Keskus, Eesti Kultuurkapital ja MTÜ Pakri Rannad.

Estlandssvenskarnas kulturförvaltning gav ut boken Estlandssvenskarnas folkdräkter (Rannarootslaste rahvarõivad), ett rikt illustrerat verk som presenterar folkdräkterna från alla historiska estlandssvenska bosättningsområden. Boken samlar kunskap om tillverkning och bruk av traditionella dräkter i de områden där dräktbärande traditioner eller källor fortfarande är bevarade. Artikelförfattarna är Ivar Rüütli (om estlandssvensk bosättningshistoria och forskning), Jutta Holst (om identitet och museisamlingar i Norden), Kristina Rajando, Yngve Rosenblad och Marju Tamm (Ormsö), Violetta Riidas (Nuckö), Lembe Maria Sihvre (Rågöarna och Vippal), Külli Uustal (Runö) och Helgi Põllo (Dagö). 440 sidor. Utgivningen av boken möjliggjordes med stöd från Estniska Folkkulturcentret, Estlands Kulturkapital och MTÜ Pakri Rannad.

– leiutaja Naissaarelt

Raamat Bernhard Schmidti

Eestirootslaste Kultuuriomavalitsus koostöös Argo Kirjastusega andis välja raamatu Naissaarelt pärit leiutajast Bernhard Schmidti. Raamatu fookus on maailmakuulsale astro-optiku elutööl. Raamatu kolleegiumisse kuulusid: Kristina Rosen (naissaarlaste järeltulija), Ingvar Svanberg, Walter Stephani, Hele Kiimann, Mattias Reinholdson. Nõustasid ja tõlkisid: Maarja Madissoon, Ivar Rüütli ja Matthias Bolliger. Raamat ilmus augustis eesti ja rootsi keeles eraldi. Raamatu sihtgrupp on kõik astronoomia huvilised ja Bernhard Schmidti elutööst huvitatud.

Boken om Bernhard Schmidt

Estlandssvenskarnas kulturförvaltning gav i samarbete med förlaget Argo ut en bok om uppfinnaren Bernhard Schmidt, bördig från Nargö. Boken fokuserar på den världsberömda astrooptikerns livsverk. Redaktionsgruppen bestod av Kristina Rosen (ättling till nargöbor), Ingvar Svanberg, Walter Stephani, Hele Kiimann och Mattias Reinholdson. Rådgivare och översättare: Maarja Madissoon, Ivar Rüütli och Matthias Bolliger. Boken utkom i augusti och publicerades i två separata versioner – på estniska och på svenska. Den riktar sig till alla med intresse för astronomi och Bernhard Schmidts livsgärning.

Ternespiimakook

Råmjölkskaka

KAIRI-LIIS HABICHT

Ruhnus on olnud läbi ajaloo rohkem kariloomi ja kodulinde, kui teistel rannarootsi aladel.

Seetõttu on ruhnlased saanud võrreldes teiste rannarootslastega endale lubada paremat toidupoolist – nii liha kui piima näol.

Enamasti on vanasti peale lehmade poegimist esimene rammus piim joodetud vastündinud vasikatele. Ruhnus on aga juhtudel, kui lehmade poegimisaeg langeb kokku pidulike sündmustega, kasutatud maitsvat ternespiima ka koogi küpsetamiseks.

Alljärgnev retsept pärineb Luule Liinevilt, kelle ema Elisabet Tammel (Norman) oli kasvanud Ruhnus. Luule sõnul küpsetas Mamma nende lapsepõlves ikka tähtpäevadel kooki, mida mäletas noorusaegadest Ruhnus.

KOOSTIS:

3 klaasi ternespiima
2-3 klaasi tavalist lehmapiima
1 klaas suhkrut

Vabal valikul meelepäraseid komponente: Rosinaid, purustatud pähkleid, mandleid vms. Nautimaks erinevate maitsetega kooke, võib lisada vaniljesuhkrut, kaneeli või kardemoni.

VALMISTAMINE:

1. Segada piimad ja suhkrud omavahel, lisada valitud maitseaine.
2. Valada ahjuvormi ja küpsetada 200 kraadi juures ca 30 minutit.
3. Kui kook hakkab natuke kalgenduma, ca 10-15 minutit peale ahjupanekut, segada juurde rosinad-pähklid-mandlid (kohe lisades vajuvad nad põhja.)

På Runö har det genom historien funnits fler husdjur och fjäderfä än i andra estlandssvenska områden. Därför har runöborna, jämfört med andra estlandssvenskar, kunnat unna sig bättre kost – både kött och mjölk.

Förr i tiden gavs den första feta mjölken efter kalvning oftast till de nyfödda kalvarna. På Runö har man dock, i de fall då kalvningstiden sammanföll med festliga tillfällen, också använt den smakrika råmjölken till bakning av kaka.

Nedanstående recept kommer från Luule Liinev, vars mor Elisabet

Tammel (Norman) växte upp på Runö. Enligt Luule bakade Mamma under deras barndom alltid till högtider en kaka som hon mindes från sin ungdom på Runö.

INGREDIENSER:

3 glas råmjölk
2-3 glas vanlig komjölk
1 glas socker

Valfritt kan man tillsätta ingredienser efter smak: russin, hackade nötter, mandlar eller liknande. För att variera smaken kan man tillsätta vaniljsocker, kanel eller kardemumma.

TILLAGNING:

1. Blanda mjölk och socker, tillsätt vald krydda.
2. Häll smeten i en ugnform och grädda i 200 grader i cirka 30 minuter.
3. När kakan börjar stelna något, cirka 10-15 minuter efter att den satts in i ugnen, rör ner russin, nötter eller mandlar (om de tillsätts direkt sjunker de till botten).

TERNESPIIM ehk KOLOSTRUM

- Enne antibiootikumide avastamist kasutati ternespiima mitmesuguste nakkushaiguste raviks ja nende ennetamiseks, sest ternespiima antikehad toimivad tõvestavate mikroobide vastu, aidates tugevdada immuunsüsteemi ja pakkudes kaitset erinevate haiguste eest.
- Ternespiimakapslitest toidulisandina loodetakse abi saja haiguse vastu.
- Uuringud on näidanud, et ternespiim kaitseb viiruste ja bakterite eest, tasakaalustab veresuhkru taset, stimuleerib luude, lihaste, närvide ja kudede kasvu, tasakaalustab veresuhkru taset, viib organismist välja jääkaineid, korrastab ainevahetust ja tänu sellele teeb inimese ka reipamaks.
- Märkimisväärne on ternespiima A-vitamiini sisaldus, ületades tavapiima oma kuni 10 korda.
- Tähtis koostisosa ternespiimas on looduslik valk laktoferriin, mis on oluline keha immuunsüsteemi toetamisel ja raua ainevahetuse reguleerimisel. See aitab vöidelda infektsioonidega, toetades keha loomulikke kaitsevõimeid.
- Samuti on kindlaks tehtud, et ternespiim võib aidata leevendada teatud allergiate sümptomeid, lisaks parandada mälu ning kognitiivseid funktsioone.
- Uus kasutusvaldkond on ilutööstus. Ternespiimaga rikastatud tooted pidurdavad naha vananemisprotsesse ja aitavad vabaneda tselluliidist.

RÅMJÖLK eller KOLOSTRUM

- Före upptäckten av antibiotika användes råmjölk för behandling och förebyggande av olika infektionssjukdomar, eftersom antikropparna i råmjölk verkar mot sjukdomsframkallande mikroorganismer, stärker immunförsvaret och ger skydd mot olika sjukdomar.
- Som kosttillskott hoppas man få hjälp mot ett stort antal olika åkommor.
- Studier har visat att råmjölk skyddar mot virus och bakterier, bidrar till att balansera blodsockernivån, stimulerar tillväxten av ben, muskler, nerver och vävnader, hjälper kroppen att avlägsna restprodukter, främjar ämnesomsättningen och kan därigenom bidra till ökad vitalitet.
- Råmjölk har ett anmärkningsvärt högt innehåll av vitamin A – upp till tio gånger högre än i vanlig mjölk.
- En viktig beståndsdel i råmjölk är det naturliga proteinet laktoferrin, som spelar en betydande roll för att stödja immunförsvaret och reglera järnomsättningen. Det hjälper kroppen att bekämpa infektioner genom att stärka dess naturliga försvar.
- Det har också konstaterats att råmjölk kan bidra till att lindra vissa allergisymtom samt förbättra minnet och de kognitiva funktionerna.
- Ett nyare användningsområde är skönhetsindustrin. Produkter berikade med råmjölk sägs bromsa hudens åldrandeprocesser och bidra till att minska celluliter.

KÄSITÖÖ / HANTVERK

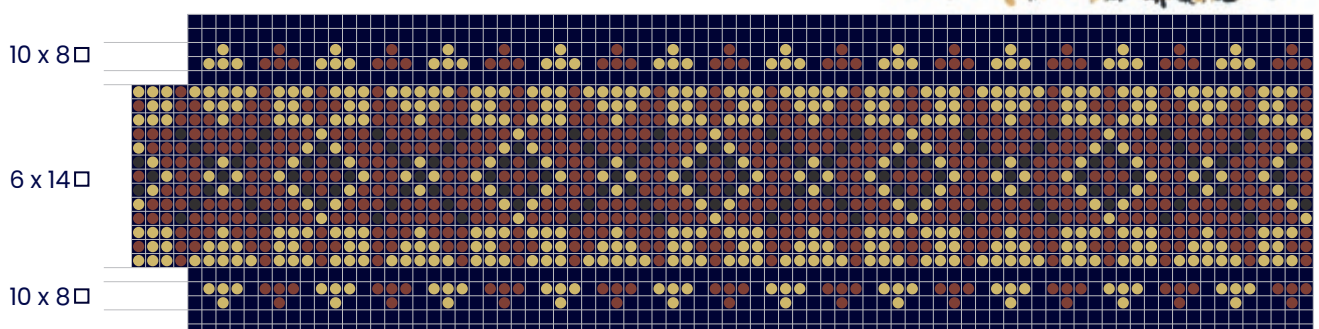
Meeste kirikukindad

Ruhnult

Herrhandskar från Runö

Eesti Rahva Muuseum
ERM A 509:5269/ab

- Kollane/gul
- Punane/röd
- Tumesinine/mörkblå

B	P	P	R	O	O	T	S	I	L	E	H	A	V	R	E
E	R	A	U		Ö	V	E	R	K	I	R	K	E	J	
N	U	S	K	A	K	S	T	E	I	S	T	U	D	O	R
A	S	S	K		K	L	E	I	N	K	H		K	H	I
S	M	L	I	I	V	I	T	N		S	Ü	J	A	A	I
M	A	A	R	J	A	M	A	G	D	A	L	E	E	N	A
J	J	O	Ä	P	K	O	R	R	I	N	G	S	U	N	
U	A	D	Ä	Ä	O	R	U	N	Ö	J	E		K	E	J
L	K	I	K	R	K	A	N	D		O	P	E	O	S	A
	R	N	T	S	A	N	S		U	N	Ü	A	R	U	N
H	A	R	R	Y	S	D	K	D	L	S	Ü	I	S	R	
U	L	A	S	K	A	L	A	P	Ü	Ü	K		I	E	A

Ülevalt alla:

- ☐ Ruhnu rand (kaks sõna kokkukirjutatuna)
- ☐ Ruhnu meeste tähtis elatusala, mida harrastati jääl ja merel
- ☐ Üks endine talunimi Ruhnus
- ☐ Saarel pesitsev lind, kelle laul kuulutab suve
- ☐ Üks endine talunimi Ruhnus
- ☐ Linn, kuhu Ruhnu mehed sõitsid kaubareisidele
- ☐ Üks endine talunimi Ruhnus
- ☐ Mäng, mis on taaselustatud Ruhnus.
- ☐ Üks endine talunimi Ruhnus
- ☐ Ruhnurootsi murre ehk?
- ☐ Üks endine talunimi Ruhnus
- ☐ Missuguse piiskopi kirjas mainitakse esmakordselt kirjalikult Ruhnut? Piiskopi nimi.
- ☐ Missuguse nimega kolhoos asutati nõukogude ajal Ruhnus? – Kommunismi
- ☐ Kuidas nimetatakse pikkküüruga säilinud eluhoonet ja teisi kompleksi kuuluvaid maju? talu
- ☐ Ruhnu kirikuõpetaja perekonnanimi (s.21.07.1926).
- ☐ Üks endine talunimi Ruhnus
- ☐ Auriku nimi, millega ruhnlastel 1944. a. lahkusid.

Vasakult paremale:

- ☐ Saare nimi, mida tuntakse Eesti väikesaartest kõige eraldatumana (rootsi k)
- ☐ Eesti vanim säilinud kirik, tehtud puidust. Kellele kirik pühendati 1644?
- ☐ Kui mitu korda on toimunud kuni aastani 2025 viiulilaager Ruhnus?
- ☐ Missuguses lahes asub Ruhnu saar
- ☐ Missugune elatusallikas oli veel Ruhnus enne II MS lisaks hülgepüügile ja põlluharimisele
- ☐ Mis on Ruhnu sadama nimi?
- ☐ Mitu küla on Ruhnus paegu?
- ☐ Kuidas nimetasid rannarootslased ise Ruhnut?
- ☐ Ettevõtte nimi, kust toodi praeguse tuletorni osad
- ☐ Ruhnu kirikuõpetaja (s. 21.07.1926, Tallinn) üks eesnimedest
- ☐ Üks endine talunimi Ruhnus
- ☐ Üks Ruhnu idaranniku randadest
- ☐ ...õigus ehk ruhnurootslaste privileeg
- ☐ Raamatu „Runö” (ilmunud aastal 1924) autori perekonnanimi.

Vastuslause peitub tähtedes, mis jäävad üle lahendussõnadest, mis oled maha kriipustanud. Lahendus sisaldab **ruhnu käsitööd kirjeldava raamatu pealkirja**.

Eestirootslane 2-2025 ristsõna vastus / Svar på korsordet i Estlandssvensk 2-2025: RÅGÖARNA

Aibolandi rikkus

AIBOLANDS RIKEDOM

Kutsume üles pildistama enda kodu-, suvitus- või lemmikkohas objekte või nähtusi, mis seostuvad sinu jaoks ajalooliste asualade rannarootslaste kultuuripärandiga.

Vi uppmanar att fotografera föremål eller företeelser i sitt hem, sommarställe eller favoritplats som för dem förknippas med kulturarvet från estlandssvenskarnas historiska bosättningsområden.

Fotovõistlusel ei hinda me ainult fotol näha olevat. Lisa kindlasti foto juurde lühike tutvustus: mis oli see, mis ajendas pildistama just seda objekti, nähtust, persooni vmt ning lisa ka enda fotole pildiallkiri. Osad fotovõistlusel osalevad tööd avalikustame veebiajakirja Eestirootslane järgmistes numbrites ning Aibolandi aasta lõppedes, 2026. aasta maikuus teatame soliidse žürii väljavalitud 12 parimast tööst (iga vanuserühma kolm parimat), mida autasustatakse toredate auhindadega. Esitada võid 1-5 fotot.

Fotovõistlusel on järgmised vanuseklassid, mida arvestatakse võistluse tulemuste hindamisel:

1. Lapsed kuni 6-aastased;
2. Koolilapsed kuni 18-aastased;
3. Täiskasvanud vanuses 20-50;
4. Vanuses 50+.

Palun lisa töö saatmisel enda ees- ja perekonna-nimele juurde ka vanus ja kontakttelefon, et saaksime sinuga ühendust võtta. Töö avalikustamisel lisame juurde autori nime ja autori enda loodud pildiallkirja, kuid ei avalikusta muid isikuandmeid.

Tehnilised nõuded:

- JPG (maksimaalse kvaliteediga) või TIFF formaat;
- Pikem külg minimaalselt 2500 px;
- Minimaalselt töödeldud, ilma lisatud elementideta.

Indu pildistamiseks ja jääme põnevusega ootama teie saadetisi e-postile kõige hiljemalt 1.04.2026.

I fototävlingen bedömer vi inte enbart vad som syns på bilden. Bifoga gärna en kort presentation till varje foto: vad var det som fick dig att fotografera just detta föremål, fenomen, person eller liknande? Ge också din bild en bildtext. Några tävlingsbidrag som skickas in kommer att publiceras i kommande nummer av nättidskriften Eestirootslane. I slutet av Aibolandsåret, i maj 2026, tillkännager vi de 12 bästa bidragen som valts ut av en gedigen jury (tre vinnare i varje åldersgrupp). Dessa belönas med fina priser. Du kan skicka in 1-5 bilder.

Följande åldersklasser gäller för tävlingen:

1. Barn upp till 6 år;
2. Skolbarn upp till 18 år;
3. Vuxna mellan 20 och 50 år;
4. Personer över 50 år.

När du skickar in ditt bidrag, kom ihåg att ange för- och efternamn, ålder och telefonnummer, så att vi kan kontakta dig vid behov. Vid publicering av bilderna anger vi fotografens namn och bildtext, men inga andra personuppgifter.

Tekniska krav:

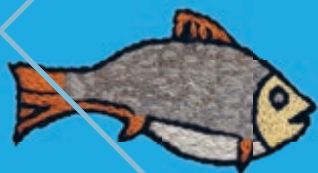
- JPG (med högsta kvalitet) eller TIFF-format;
- Minst 2500 pixlar på den längre sidan;
- Minimalt redigerad, utan tillagda element.

Vi önskar dig inspiration och ser med spänning fram emot dina bidrag! Skicka dina bilder till e-post senast 1.04.2026.

info@eestirootslane.ee

ESTLANDS- SVENSKAR RANNA- ROOTSLASED

 EESTI RAHVA
MUUSEUM
Estonian National Museum

25.05.2025–28.06.2026

De som steg i land och slog rot
Randunud ja juurdunud

Rannarootsi Muuseum
Aibolands Museum

